

Muhammad ISMOIL

ZABARJAD

Qissa

Sarvar Samandarovich darvoza ochilishini kutib turardi.

Ikki qavatli dang'illama uyning temir darvozasi juda bahaybat edi. Eshik ochilavermagach, mashinadan tushishga majbur bo'ldi. Darvoza tabaqalarini birma-bir itararkan, shippaklarini shapillatib xotini kelayotganini eshitdi.

— O'g'ling hali ham kelmadimi – dedi u xotiniga qaramay.

— Yo'q.

Sarvar Samandarovich mashinani ichkariga olib kirdi. So'ngra so'riga yonboshladi. Choy ko'tarib kelgan xotini, choynakni bir chetga qo'ydi-da, xontaxtaning chang bosganidan xijolat bo'lib, arta boshladi.

— Mehrning narxi qancha turishini bilasanmi? Uning narxi

mashinadan ham, mana shu uydan ham qimmat turarkan. Mehrning narxi ota-onadan ham qimmatroq ekan. Biz o'g'lingga hamma narsani berdik. Mashina ham, mana shu uy ham o'g'lingniki edi. Lekin unga mehr bermaganligimiz uchun, u hammasini tashlab, bu uydan chiqib ketdi.

— Yo'q, biz tarbiya bermadik.

— Yana yanglishyapsan xotin. Biz unga mehr bermadik. Nahotki, shuncha janjaldan keyin ham shuni anglamagan bo'lsang. Endi bas, shovqin-suron ko'tarma. Haqiqatning yuziga tik qaraydigan payt keldi. Hech kimni ayblayotganim yo'q. O'g'lingni ham, keliningni ham, seni ham.

Sarvar Samandarovich biroz tin oldida, yuzini ters o'girdi: — Biz boshi berk ko'chaga kirib qoldik.

* * *

Kuy-qo'shiq avjida edi. Estrada yulduzining tug'ilgan kuniga mamlakatning nufuzli ayonlari yig'ilgandi. Nazardan biroz chetda qolgan Shohruhga, shoxona ziyofatning inja tamannolari, kiborona nash'u-

namolari zavq bag'ishlamay qo'ydi. Yuragi siqilib, ketishga taraddudlandi. Uning yo'lini kesib chiqqan Isfandiyor, qo'lidan maxkam tutib, qo'shni stol sari yetakladi. Unda dugonalaridan ajralib, birgina qiz o'tirardi.

— Salom, yaxshilar! Bu kishi Shohruh Sultonov. Yoshlar orasida eng zo'r rejissyorlardan. Bu xonim deb'yutant kinoaktrisa Zabarjad Zokirova. Albatta g'oyibdan, bir-birlaringni taniysizlar, men esa uchrashtirdim, xolos.

— Salom, yaxshimisiz!

— Salom!

— Yaqinda, qaysidir kino dublyajida ovozingizni eshitgandim.

— Ha, — dedi qiz qoshlarini chimirib. So'ngra yoniga xuddi xizmatkori kelganday so'radi. — Teatrda nima gaplar?

— Tinchlik.

— Nega shovqin — suron emas.

— Shovqin kimga yoqadi, g'alva ko'tarishga toqatim yo'q.

Tashabbus jazosiz qolmaydi.

— Askar uxlayapti, xizmat o'tayapti, deng – dedi qiz g'olibona.

— Safimizga keling. Uxlash ham katta mahorat.

— Agar Janna Dark rolini talab qilsamchi?

— Janna Dark bizda qo'yilmayotganiga ancha bo'lgan.

— Davlatning oyligini olib, kanaday semirishning vaqti tugadi deb jar solmaysiz-mi?

— Hech kim semirgani yo'q. O'zimning ham, boy bo'lib boltam yo'q, kambag'al bo'lib xaltam.

— Baribir, nimadir qilish kerak. Boshqa teatrlar ishlayapti-yu. Qotib qolishning huzurbaxshligi sizning qiyofangizga yarashmas ekan.

— Iltimos. Yaramni tirnamang. Maishiy mavzularning badbo'y hidi shu qadar jonimga tekkan-ki, gohi o'zim qo'yayotgan spektakllarning bo'm-bo'sh mojarolaridan ko'nglim ag'darilay deydi.

— Odamlarning ko'ngli ag'darilib bo'lgan.

— Siz menga ortiqcha baho berayapsiz. Men kimman? Qo'limdan nima keladi? Men bo'lmasam ham teatr kam-ko'stsiz ishlayveradi. Bu dunyoda hamma aktyor. Yuring, yaxshisi o'ynaymiz. Bitimiz bir to'kilsin!

* * *

Shohruh ertalab cho‘chib uyg‘ondi. Lablari alamli pichirlardi: «Istamayman, istamayman, istamayman! Nahotki yaxshi ko‘rib qolgan bo‘lsam. Yo‘q, kerakmas, kerakmas! E, Xudo...»

Ular bugun ko‘rishlari kerak edi. Zabarjad teatrga soat uchlarga yaqin keldi. Shohruh uning qo‘liga stsenariy tutdi.

— Najib Mahfuzning «Rodopis» asari. Rodopis obrazini talqin qilib ko‘ring-chi...

— Asar nima haqda?

— Maxenra va sohibjamol raqqosa Rodopis haqida: Yosh va navqiron Maxenra taxtga o‘tirarkan, kunlarning birida samoda uchib yurgan burgut, uning oyoqlari ostiga, duru-javohirlar bilan ziynatlangan bir shippakni olib kelib tashlaydi. g‘oyibdan yuborilgan bu ishoratning ne sir-sinoati bor ekanligiga qiziqqan shahzoda maftunkor Rodopis yashovchi qal‘aga yo‘l oladi va qarshisida go‘zallikning mislsiz timsolini ko‘rib...

Shu payt Zabarjadning qo‘l telefoni chirillab qoldi.

— Alyo, ha teatrdaman. Gapni ko‘paytirmay, olib ketadi odam degan... Ha, o‘n besh minutdan keyin chiqaman. Ha, davom ettiravering... Kechirasiz.

— Davom etmayman. Endi, xonamga telefonni o‘chirib kiring.

Bu yer siz uchrashuv belgilaydigan joy emas.

— Voy-bo‘ ukam-u – deya Zabarjad labini cho‘chchaytirdi.

— Ukaga istig‘no ohangi bilan gapirishmaydi.

— Shunaqa gapirish mavridi edi.

— Men yolg‘onni yomon ko‘raman.

— Keyin nima bo‘ldi?

— Uchrashuvni bekor qilsangiz aytaman.

— Yo‘q, ketishim kerak.

— Agar siz ,, agar siz ko‘zimga yaxshi ko‘rinmaganingizda bu qilig‘ingiz uchun hech qachon kechirmagan bo‘lardim. To‘pponcham bo‘lsa...

— Ha. Ana sahnada to‘pponcha paydo bo‘ldi. Stanislavskiy nazariyasi bo‘yicha, spektakl davomida endi u otilishi kerak. Ha, iltimos u otilganda haqiqiy otilsin. O‘q o‘rniga paxta otilib chiqmasin. O‘q tovushi o‘rniga musiqa chalinmasin. Xo‘sh, siz meni qaysi spektaklga chaqirayapsiz o‘zi?

Ijodingizda Rodopis bo'lishim kerakmi? Yo xayotingizda? Ochiq aytavering. Men hammasini ijro etaveraman. Men bor mahoratimni ayamayman.

— Avval asarni o'qib ko'ring. Katta ketmang. Hali sinovdan o'tasizmi, yo'qmi Xudo poshsho...

— Hohishingiz... Farmon sizdan ijro bizdan. Xo'p, xayr.

* * *

Shohrux bir haftadan buyon telefon qilmagani uchun Mohichehraning ko'zlariga yosh to'ldi. Bir haftadan buyon alamli bir haqiqat ayon bo'lib borayotgandi. Avvallari Shohruh unga kunda bir, ikki telefon qilar, goho har soatda holidan xabar olar, shunchaki ham valaqlashib o'tirardi. Telefon qilmayotgani undan voz kechganidan dalolat edi. Izohlashning, nega, nega, nega degan savol-javoblarning hojati yo'q edi. Shunday bo'lsada, ayolligiga bordi. Bag'rikenglik qildi. Telefon go'shagini ko'tardi.

— Alyo, Shohruh aka, yaxshimisiz?

— Ha, Mohi, qalaysiz?

— Ko'rinmaysiz? (ichida o'z savoliga o'zi javob aytib o'tirardi: Yangi yor topilganda eskisidan kechmoq kerak).

— E, biroz ishlarim ko'payib ketdi. (Ko'rinmaysiz emas, Rodopis rolini taklif etmoqchi bo'lib yuruvdingiz, nega indamay ketdingiz).

— Ha, men o'ylabman, bizdan bilib-bilmay biroz xatolik o'tgan bo'lsa, kechirim so'rab qo'ysammikan. (Ishlarim ko'payib ketganmish! Kerak bo'lsa Oliy Majlis kengashini tashlab kelardingiz-u, dangalini aytib qo'ya qolsada erkak degan).

— E, xato sizda nima qiladi? Onangiz ham sizni betaxorat emizmagan (Rodopis roliga nega ravo ko'rmayapsiz demoqchi. Uni senga bersam, isyonkor muhabbat ma'budasi emas, his-tuyg'ularga qul bo'lgan va shu sababli Morenrani halokatga uchratgan fohisha qiyofasini yaratib berasanmi? Rahmat, kerak emas).

— Bugun kechqurun spektaklim bor edi. Hafsalam bo'lmay turibdi. (Spektakldan keyin bo'shman, siz nima qilmoqchisiz, Shohruh aka. Bir iliq so'z aytsangiz-chi, kuchingga kuch, g'ayratimga g'ayrat qo'shib jo'shtiradigan. Shunchayam intiq qilasizmi?)

— Meniyam negadir hafsalam yo‘q. (Endi qarmog‘ingga ilinib bo‘pman. Chaqirsang ham bormayman.) Bo‘pti, bo‘lmasa. Sal ishlarim saranjom bo‘lsin, o‘zim telefon qilarman. (Kerak bo‘lsang, o‘zim topib olaman. Hadeb telefon qilib, jig‘imga tegma.)

— Bo‘pti. Xayr, Yaxshi ishlang! (Nozu-karashmani sal oshirishim kerak shekilli, uncha-muncha gap ta‘sir qilmayapti. Hali ko‘ramiz, bir yugurtiray, o‘zing kelib, oyog‘im tagiga yotib olasan.)

— Bo‘pti. (Hayriyat, osonlikcha qutuldim. Bu bilan hisob kitobimiz oxirlab qolgan ko‘rinadi. Vaqt – oliy malham. Kunlar o‘tib, hammasi unutilib ketadi. Xafa bo‘lma, Mohichehra).

* * *

Sarvar Samandarovich mashinasini darvoza tagiga to‘xtatdi-da, signalni bosdi. To‘g‘risi, shu qadar charchagan, holdan toygan edi-ki, mashinasini ko‘chada qoldirib, kirishga ham tayyor edi. Biroq, o‘ziga Xudodan ozgina sabr so‘rab turdi. Birozdan so‘ng, ulkan temir darvozani bir necha qulflarini sharaqlatib, darvoza yonida xotini paydo bo‘ldi.

— O‘g‘ling, telefon qilmadimi? – so‘radi Sarvar Samandarovich, so‘riga yonboshlarkan. Hovli o‘rtasida favvora suv sachratib, shovqin solar, palma daraxtining ulkan barglari, salqin shabadada silkinardi. Ikki qavatli bahaybat uyning favvorolari qanchalik baland otilmasin, shamol osmondan kuch bilan tushmasa, havo aylanmasdi.

— Yo‘q, – dedi xotini.

— Nima, endi qaytib kelmasmikan?

— Qaynanasi, bittayu bitta qizim, shu uyda yashayveringlar, deganmish.

— Nima, meni o‘g‘lim ikkitami? Yo yashirib qo‘ygan, yana bir ikkita bolam bormi? Bu uylarni kim uchun solganman axir?! Falonchini o‘g‘li, xotininikiga ketib qolibdi degan isnodga qoldim-ku?

— Bu gaplarni urmasdan oldin o‘ylang edi.

— Endi o‘z bolamni urolmaymanmi?

— Bu gaplarni yoshligida aytish kerak edi. Endi suyagi qotib qulog‘iga gap kirmaydigan paytda, aytganingiz befoyd.

— Bolaligida bola dedik, bitta bola deb, qosh-qovog‘iga qaradik.

Mana oqibati. Hammasiga sen aybdorsan. Yana bitta tug'sang, o'lib qolmasding.

— Qon bosimim bor. Ba'zilarning bitta bolasi o'nta boladan afzal. Xudo, beradiganini bitta bolaning orqasidan ham beraveradi.

— Agar ikkita bo'lganda bittasi ketsa, ikkinchisi suyanchiq bo'lardi.

— Shu paytgacha qaerda edingiz, hoy mard bola. Shu paytgacha o'ynashlardan bo'shaganingiz yo'q-ku?! Men, qon bosimim bor deb vaj ko'rsatgan ekanman, nega meni do'xtirga olib borib tuzatmadingiz. Yoshim qirqdan oshib, ellikka ketayotganida sizga endi bola kerak bo'lib qoldimi? Endi tug'sam, bu bola yigirma yilda katta bo'lib oltmishdan oshganimda menga nima karomat ko'rsatib beradi.

— Bu gapni senga o'n besh yildan beri aytaman. Gapga quloq solmaysan.

— Menga aytishingiz emas, shu ishni qilishingiz kerak edi. Siz aksincha, mendan arazlab, ko'chada yallo qilib yurdingiz. Mana endi boshimiz devorga «taq» etib urilgandan so'ng, hamma aybni menga to'nkayapsiz. Men kimman, men sizning soyangizman xolos. O'zingiz to'g'ri bo'lganingizda soyangizni egriligidan qo'rqmasdingiz.

— O'g'lingga telefon qil, qaytib kelsin.

— Keladi, kelmay qayoqqa boradi. Hozir unga xotining gapi gap, so'zi so'z bo'lib turibdi. Bir ikki kun o'tsin, xotini bir hunarlar ko'rsatsin..., Sarvar Samandarovich xotini keltirgan ovqatdan istamaygina, cho'qilib-cho'qilab yedi. U parhez harakatida yurardi. Semirib ketishni yoqtirmasdi. Aniqrog'i, uning atrofidagi odamlar, uning semirib ketishini yoqtirmasdi. Sarvar Samandarovich kelishgan, xushmuomala, xayotda juda ko'p odamlar bilan muloqotda bo'lgani, doimo yaxshilik umidida yashab, og'ir mehnatdan sira bo'yin tovlamagni uchun, hamma bilan chiqishib ketar, hayoti ham kam-ko'stsiz, farovon kechardi. Teatrdan tashqari ham, Toshkentda, Samarqandda, Andijonda shaxsiy firmalari, do'konlari bor edi. Daromad o'shalar tarafidan kelar, teatrdagi rahbarligi, obro'si do'konlar ishini yurgazishga xizmat qilardi. Lekin, Xudo bandasining hamma ishini to'la-to'kis uyub tashlamas, albatta bir tomonini kemtik qilib qo'yar ekan. Sarvar Samandarovich, serfarzand oilada o'sdi. O'zi ham serfarzand bo'lishni istagan edi. Biroq xotini bitta tuqqandan keyin, tug'ishni orqaga solib yuraverdi. Keyin, keyin «qon bosimim bor» degan

vaj karson topdi. Keyin-keyin, endi qaridik, shu bitta farzand yetadi deb turib oldi. Sarvar Samandarovich esa bekitiqcha yana uylanishni niyat qilib yuraverdi. Xashakdan o'tin chiqmas, o'ynashdan xotin chiqmas deganlaridek, o'ynashlar biri kelib, biri ketar, u esa ularning ichidan jiddiy o'ylab ko'rishga arziydiganini axtarardi.

* * *

Shohruh tanishtirish va u bosh rolda o'ynashiga izn so'rash uchun Zabarjadni Sarvar Samandarovichning oldiga olib kirdi.

— Shunaqa deng. Xo'sh, Zabarjadxon malika rolini o'ynay olasizmi?

— Hayotda hech malika bo'lmaganman. Qo'limdan kelmasa kerak.

— Agar malika bo'lganingizda sizni rol o'ynash uchun chaqirishga haddimiz sig'masdi. 15 asrda yashaganingizda esa chaqirishga yanada qiynalardik.

— Xafa bo'lmang, men malikalik da'vo qilayotganim yo'q.

Bor-yo'g'i rol so'rayapman xolos.

— Albatta ruxsat beraman. Hech qaysi malikadan kam joyingiz yo'q. Odamlar sizni haqiqiy «Rodopis» deya qabul qilishlariga ham ishonaman. Aslini olganda bu asar Shox Morenra va Rodopis haqida emas, so'nmas muhabbat haqidagi qo'shiqdir. Chin sevgining qismati shunday. Odamlar kelib-ketaveradi. Ammo haqiqiy muhabbat asrlar osha yashayveradi.

— Men ham shunday so'nmas muhabbatni yaratishga harakat qilaman, Sarvar Samandarovich.

— Marhamat, sahna sizniki.

* * *

Oradan bir oylarga yaqin vaqt o'tdi. Spektakl mashqlari jarayonida Zabarjad Rodopis obrazini Shohruhning ko'nglidagiday qoyilmaqom qilib ijro etdi. Bu rolga da'vogar bo'lgan Mohichehraning ham, Gulbadanning ham talqinlari o'tmadi. Zabarjad bu obrazi orqali Morenra obrazini ijobiylashtirib yuborgan edi. Morenra haqiqiy muhabbat qurboni, qahramoni edi. Rodopisini butun jon-jahoni bilan sevib qolgan hukmdor Morenra saltanat yumushlarini, toju-taxt siyosatini unutib, o'zini muhabbat

izniga tashlab, Rodopis uchun qasr qurdira boshlaydi. Bundan darg‘azab bo‘lgan kohinlar g‘alayon ko‘tarishadi. Morenra mardlarcha isyonkorlarga peshvoz chiqadi va halok bo‘ladi.

Mohichehra talqinidagi Morenra, maishatga berilgan, kayfu-safo, hirsu-xavas tufayli saltanat ixtiyorini hokimlar qo‘liga topshirib qo‘ygan va sarmast holda, haqiqatlab jafokashlar tig‘iga duchor bo‘lgan beburd shoh obrazi edi.

Gulbadan talqinidagi Morenra esa, o‘zini nima qilayotganini bilmaydigan, avvallari ayol quchog‘idan bahramand bo‘lmagani uchun, raqqosa Rodopis tuzog‘iga tushib qolib, o‘zini qo‘yarga joy topolmay, darg‘azab ig‘vogarlarning zug‘umi tufayli zaharli tig‘ga o‘zini urgan sho‘rlik shoh obrazi edi.

Asar syujeti ham, so‘zlari ham zarracha o‘zgartirilmagan, asl holida qolgandi. Faqat talqin etish, so‘zlarga jilo berish, ohang va shiddat bag‘ishlash, jon kiritib ijro etish o‘zgargandi xolos. Bu obrazga hamma o‘z nuqtai nazaridan yondoshgandi.

* * *

So‘nggi bosh repetitsiya ham muvaffaqiyatli o‘tdi. Ertaga premera. Shohruh imkon topib Zabarjadning qulog‘iga pichirladi:

— Bugun sizni kuzatib qo‘yaman!

Ular Zabarjad yashaydigan ko‘cha boshiga yetishganda, kun allamahall bo‘lib qolgan, ko‘chada odamlar siyraklashgan, chang-to‘zon, shovqin-suron tingandi.

Shohruh engashib Zabarjadning qo‘lidan o‘pdi, so‘ng bag‘riga tortdi.

— Hamma aktrisalaringiz bilan shunday xayrlashasizmi?

— Yo‘q.

— Kim sizga bu huquqni berdi?

— Sizni yaxshi ko‘raman. Shuning uchun o‘pishga haqqim bor deb o‘ylayman.

— Yaxshi ko‘rishingiz sizga yana qanaqa huquqlarni beradi, bilsak bo‘ladimi?

— Siz meni yaxshi ko‘rmaysizmi?

— Yo‘q, yaxshi ko‘rmayman. Men sizni bilmayman. Siz men uchun

mavhum odamsiz. Tanishganimizga ham bor-yo‘g‘i bir oy bo‘ldi.

— Bir paytlar bir qo‘shiq bo‘lardi:

*Men ketganda ancha yosh eding,
Bog‘bon qizi gullar erkasi.
Mana endi oydek to‘libsan,
Xayolimning ey arzandasi.*

Xayolimda bolalikdan birga o‘sgandaymiz. Birga ulg‘aygandaymiz. Keyin bir, ikki oy bir-birimizdan uzoqda yurganmiz-u, yana ko‘rishib turgandaymiz. Men, o‘zimning qadrdon va jonajon do‘stimni topib olgandayman.

— Xotirjam bo‘laving. Men bolaligimda hech sizga o‘xshagan do‘stga yo‘liqmaganman.

— Zabarjad... — Shoxruh Zabarjadni quchoqlashga urindi:

Zabarjad. Menga qarang.

— Xo‘sh, nima deysiz?

— Sizni yaxshi ko‘raman!

— Nima bo‘pti? Qiziq ekansiz. Bu so‘z men uchun hech narsani anglatmaydi. Yo shu gapni aytganingiz uchun sizni yaxshi ko‘rib qolaymi?

— Zabarjad, tuyg‘ularimni xaqoratlamang.

— Siz, haqoratlamang. Men nima desangiz jim turaveradigan qo‘g‘irchoq emasman.

— Hech bo‘lmasa, ketishimdan oldin bir og‘iz shirin so‘z ayting.

— Yaxshi boring.

— Shumi?

— Shu. Mayli kechirdim. Agar, spektaklda rol berganim uchun, quchoqlashga haqqim bor deganingizda, kechirmasdim. Harqalay, o‘rab gapirdingiz-ku!

— Farosatingiz, shunga yetganiga rahmat!

— Yaxshi qoling. Xayr!

Shohruh to Zabarjad uyga kirib ketguncha qarab turdi.

So‘ngra cho‘ntagidan mashina kalitini izlay boshladi.

* * *

Mohichehra chuqur qayg‘uga cho‘kib o‘tirardi. Shohruhni o‘ziga qaratmoqchi edi, bo‘lmadi. Agar yo‘lini qilsam, unga tegib olaman deb, umid qilgandi, qaerdandir Zabarjad paydo bo‘ldi-yu, harakatlari zoe ketdi. Umid va ikkilanishlar, gumon va muhabbat alangasida ikki yillik umri o‘tdi. Bu ikki yil qiz bolaning ayni gullaydigan o‘n sakkiz, yigirma ikki, qolaversa yigirma to‘rtga to‘ladigan qisqa davri uchun, juda katta muddat edi. U mana shu juda qisqa muddatning ikki yilini Shohruhga bag‘ishladi va oxir-oqibat, Shohruhning xayotida Zabarjad paydo bo‘ldi-yu, undan quruq qoldi. Hatto unga nasib etishi kerak bo‘lgan, bosh rol ham, undan qiyalab o‘tib, Zabarjadda to‘xtadi. Unga esa kanizak roli tegdi. Mana u sahnada Zabarjadga kanizaklik qiladi. Hayotda esa undan ham battar, mag‘lub bo‘lgan ma‘shuqa. Gazetalar ham teatr sahnasida Zabarjad Zokirova degan yangi yulduz paydo bo‘lganligi haqida tinmay yozib yotibdi. Uning kanizak rolini o‘ynashga rozi bo‘lganligi ham Shohruhdan umidini uzmaganligi tufayli edi. Harqalay uzoqlashib ketgandan ko‘ra ko‘z-ko‘zga tushib turgani yaxshi-da.

Mohichehra oynaga qararkan, uning aksidagi sohibjamolni ko‘rib: «E, bu Shohruh deganning ko‘zi ko‘rmi-ya» — deb yubordi.

Mohichehra o‘z qomatiga o‘zining suqi kelib, oyna atrofida gir-gir aylanib, oshifta bo‘larkan, telefon qo‘ng‘irog‘idan cho‘chib tushdi.

— Alyo.

— Alyo, Mohi,,

— O, Sarvar Samandarovich! Xayriyat, xayriyat, bexato nishonga oluvchi nazaringiz yon daftaringizdagi to‘tigullar ro‘yxatidan ortib, bizga qadalganidan behad baxtiyorman.

— Bo‘ldi, bas qil. Davlatning juni bilan o‘zingni juningni aralastirma. Bilasan ishli odamman. Bosh qashiy deb boshimni, osh oshay deb og‘zimni topolmayman. Seni ham tunu-kun menga ko‘zingni qadab turgan joying yo‘qdir.

— Sarvar aka, men bo‘lmasam ham buni kuni oyday o‘taveradi deb o‘ylaysizda-a?

— Kuningiz mensiz, nafaqat oyday o‘tadi, quyoshday yorug‘ o‘taveradi.

— Qo‘ysangiz-chi, sizsiz o‘tgan kunim qursin. Maymunlar ham

holimga yig'lamay qo'ygan, o'zim ularning oldiga borib, xo'ng-xo'ng yig'lab kelayapman.

- Oldingizga, bugun bir maymun borsa, qabul qilasizmi?
- Ko'z yoshimni artishgami yoki sochimni silab, o'ynashgami?
- O'ynashga. Oching eshigingizni.

Mohichehra yugurib borib eshikni ochdi. Tashqarida qulog'iga qo'l telefonini qo'yib, Sarvar Samandarovich turardi

- Voy, keling, shuncha gapni ko'chada aytish shartmidi?
- Bu yerga kelganda lablarim lazatli yumushga tushib ketadi, esim og'ib gap topolmay sarmast bo'laman.
- Voy bo', ko'ramiz necha marta sarmast bo'larkansiz.

Mohichehraning g'amzasi yurakni o'rtab yuborardi.

- Bu, sizni mahoratingizga bog'liq-da.
- Bizda hech yomoni bo'lmagan.

— O'zingizni ehtiyot qiling, ochko'z eshak to'rva teshar. Sarvar Samandarovich kostyum, galstuklarini yecharkan, Mohichehrani bag'riga bosib, erkalay boshlaydi. Uzoq o'pichdan so'ng, Mohichehra uning quchog'idan siltanib, nari surildi.

— Men sizga yotganda yaxshiman, boshqa payt yomonman, shundaymi?

— Ha, yana nima bo'ldi?

— Teatr rahbarisiz. Bir og'iz aytganingizda menga bosh rolni berishardi. Ko'chadan kelgan anovi qiz, teatrdan ishlaymiz turib, e yo'q, be yo'q, bosh rolni ilib ketdi. Men burnimni tishlab qoldim. Siz nima bo'layotganiga qaramaysiz ham. Shohruh Sultonov bo'lsa bugungi zamonda shahvatparast shohlar haqida spektakl qo'yib yuribdi. Hozir shu kerakmi? Nima demoqchi, nimalarga ishorat qilayapti? Shuncha yil teatr ostonasini yalab, tajriba orttirib, ustozlardan o'rganib, birim ikki bo'lsin, bitim sirka bo'lsin deb, jonim xalak yursam-u, qayoqdagi Shohruh Sultonov ko'chadan o'ynashini yetaklab kelib, meni unga kanizak qilib qo'ysa! Lallaygan o'rtog'i Isfandiyor shoh rolini o'ynarmish. Tanish-bilishchilik, oshno-og'aynichilik, hamtovoqlik ham evi bilan-da?! Rahbar bo'lib, qayoqqa qarayapsiz? Men bechora bu yerda yaxshiman, u yerda ko'rib ko'rmaganga, tanib tanimaganga olasiz, o'tirsam o'poq, tursam so'poqman.

— O‘zingizni bosing. Zokirovaga shuncha hasadmi?

— Hasad — qo‘g‘irchoqlarga qilinmaydi!

— Bunisi bo‘lmasa, boshqa spektakldan bosh rolni olib berarman? Shunga shunchami?

— Yo‘q. Men Rodopis bo‘lishni orzu qilaman, Rodopis.

— Men ketdim. O‘tirishni ham rasvo qilding. Menga hech joyda shavqat yo‘q.

— Sarvar Samandarovich, to‘xtang. Rahbar bo‘lgandan keyin, xalqni dardini eshitish kerak-da. Indamay juftakni rostlash, har dangasaning qo‘lidan keladi.

— Sizni bir xursand qilmoqchi edim, ammo nachora, bitmagan savdoga shirinkoma yo‘q.

* * *

Spektakl ijrosi juda muvaffaqiyatli tugadi. Tomoshabinlar o‘rinlaridan turib, ijrochilarni rosa olqishladi. Shohruh odamlarga nazar tashlar ekan, yuragi g‘ururdan gupirib ketdi. Spektakl qahramonlari qayta-qayta sahnaga chiqib ta‘zim qilishdi. Otilgan qip-qizil gullar gilamday ularning oyog‘i tagiga poyonoz bo‘ldi. Teatr rahbari, yangi spektaklning barcha qatnashchilariga, jamoa oqsoqollariga ziyofat berishga va‘da qildi. Aktyorlar, bu xushxabar uchun yana chapak chalib, shodon qiyqirishganча, grimxonalariga otilishdi.

Zabarjad ham, o‘ziga birkutilgan xonaga otildi. Ko‘zguga qarab, malikalik qiyofasidan ko‘zlari chaq nab ketdi So‘ngra kiyimlarini almashtirdi. Yana oddiy liboslarga qaytish, erish tuyuldi. Nachora, teatr hayoti shunday. Sahnada shohsan, hayotda yana o‘z holingga qaytasan. Yana el qatori qorin to‘ydirish tashvishiga tushuvchi, uyga qaytish uchun avtobus kutuvchi, shilqimlarning telba-teskari gaplariga javob qaytarishga majbur yo‘lovchiga aylanasan.

Zabarjad mana shu xayollarda, upa ketqazuvchi lattani yuziga surtgandi, dahshatli og‘riqdan chinqirib yubordi. Nima bo‘lganini bilish uchun, ko‘ziga to‘lgan yosh bilan ko‘zguga qaragandi, qulog‘ining oldi, chakagi ostidan to iyagigacha terisi qip-qizil bo‘lib, shilinib tushganini ko‘rdi. Falokatning xunuk jarohatidan yana vahimaga tushib, battar baqirib

yubordi. Xona birpasda odamga to‘ldi. Kimdir, upa lattani xidlab, kislota ekanligini aniqladi. Kimdir «Tez yordam» mashinasi chaqirdi. Kimdir Zabarjad hushidan ketmasligi uchun suv sepib turdi.

* * *

Kunlarning birida Zabarjadni ko‘rish uchun shifoxonaga Sarvar Samandarovich keldi.

— O, Zabarjadxon. Yotavering, yotavering, hech bezovta bo‘lmang.

— Salom, yaxshimisiz?— Zabarjad dik etib, o‘rnidan turdi:

— Kechirasiz. Biroz ko‘zim ilinibdi.

— Ko‘rinishingiz yaxshi. Ko‘z tegmasin. – Sarvar Samandarovich, Zabarjadga yaxshiroq razm solar ekan, ichida o‘yladi: «Qiz bechora, ancha talofat ko‘ribdi-ku. Buni, bu holatda ko‘rgan odamning afti burishmay iloji yo‘q. Bu chandiqlarni grimmda ham bekitib bo‘lmasa kerak.»

— Dori-darmonlardan tanqislik yo‘q-mi, Zabarjadxon, bizdan nima yordam. Lekin, o‘sha-o‘sha go‘zalsiz. – Sarvar Samandarovich yuzida tabassumini qo‘ymasdi, ichida esa: «Spektaklni bekor to‘xtatgan ekanman, goh-goh qo‘yaverish kerak, Mohi o‘ynayveradi. Sal shoshilibman, endi bu menga to‘g‘ri kelmaydi. Menikini, tirnog‘ida ham dog‘i bo‘lmasligi kerak». – deya o‘ylardi.

— O‘zingiz charchamay ishlab yuribsizmi, Sarvar Samandarovich, teatringizda bir jonimni berib ishlay devdim, bo‘lmadi. Sizga qoyil, bir-birini ko‘rishga ko‘zi yo‘q shuncha odamni boshini birlashtirib turibsiz, mahoratingizga tan berdim.

— E, hali ishlaysiz. Sizday go‘zal qizlar, dunyoga ming yilda bir keladi. Sog‘ayib keting, hali ko‘p ko‘rishamiz. Endi men boray.

Sarvar Samandarovich Zabarjadni qo‘lini o‘pdi:

— Bosh rol sizniki. Chiqquningizcha kutamiz. Sarvar Samandarovich hovliga yetmay yana o‘yladi: «Xotin qilmasam, o‘ynash qilarman. Dargohimni bir chetida yursa, yuribdi-da. Asl aynimas, deganlari shu bo‘lsa kerak, husnini yo‘qotmabdi.»

Zabarjad uni kuzatarkan: — «Afting qursin, qari tullak, betingdagi tirishlar, menikidan xunugu, bujmaytirganiga o‘laymi – derdi ichida: — Men nimani o‘ylayotganimni bilmaydi deb o‘ylayapti, shekilli. Mendan

voz kechib yuborgani shundoqqina ko‘rinib turibdi-yu. Mendan-a, mendan!».

Zabarjad, ko‘zguni qo‘liga oldi. «Men shunchalik xunukman-mi?» U yuzidagi bitib borayotgan tirishni silab qo‘ydi. Mendan voz kechdi-a?! Sahnada Rodopisni kim o‘ynashini ko‘rasiz! O‘ynash qanaqaligini bir ko‘rsatib qo‘yay!»

Kun kech bo‘lganda, Mohichehra va Gulbadan kirib keldi.

Ikkalasi ham shodliklarini yashirolmasdi.

— Voy, Zabarjad, senga nima bo‘ldi-a. Yuragim bir achidi, bir achidi. Kelib, kelib shunday go‘zal qizni, Xudo urib qo‘yadimi? Kel, endi, chin do‘st bo‘lamiz. Senga yaqin dugona bo‘laman. – Shunday deyar ekan, Mohichehra Zabarjadni yuzini o‘pib qo‘ydi. Ichida esa «Ha, Shohruhga osilmoqchi eding. Battar bo‘l. Endi unga yaqinlashib bo‘psan. Chalpakka o‘rab, oldiga tashlashsa senga qaramaydi. Birovni oshiga qo‘l uzatganning ahvoli shu. Shohruh akam, endi o‘z-o‘zimga qoldi».

— Voy, Zabarjad opa, haliyam bir chiroylisiz, bir chiroylisiz. Qaniydi shu chiroy menda bo‘lsa, shu chandiqqa ham rozi edim – dedi Gulbadan.

Qizlar qiyqirishib kulishdilar.

— Qo‘ying, hech kinga ko‘rgulik qilmasin. Dushmanimga ham ravo ko‘rmayman – dedi Zabarjad.

— Shu chandiqni ham bir silashga zor yigitlar qancha axir.

Gulbadan yana qiyqirdi. Ichida esa, «Ha, Isfandiyor akam o‘zimga qolib ketdi. Kecha meni izlab borishining sababi bu yoqda. Sendan qochadi endi, qochganda ham beting qursin, deb qochadi. Va,— hah-ha». Gulbadan ich-ichidan shodlanib qiyqirardi. – Silatmang, siliyman deb, quvlasalar, qoching!

— Ja-a, uzoqqa qochib ketmasinlar, – Gapga – gap kiygizdi Mohichehra: — Baribir kingadir silatish kerak, sen nima bu parini hamma joyi kuygan deb o‘ylayapsanmi? Kuymagan joylari ham bor.

-Mayli, mayli endi kuymagan joylari bilan kuydiraversinlar – yana qiyqirdi Gulbadan.

Zabarjad ularning bu qadar bezbetligidan hayron qoldi. So‘ngra, yuzini burishtirib «Oh – dedi-da yotib oldi: — Qizlar uzr, miyamga ham ta’sir qilgan shekilli. Boshim zirqirab qoldi.

— E, yoting, yoting – dedi ikkalasi ham baravariga.

O‘zingizni yaxshilab qarating. Miya ketsa chatog‘-a. Yana bizni taniyolmay o‘tirmang.

Ular ko‘ngillari xotirjam xayr-xo‘shlashib chiqib ketishdi.

* * *

Kelmaganlar orasida, Isfandiyor qorasini ko‘rsatmay ketgandi. U shifoxonaga tushganining birinchi kuni keldi-yu, shu bilan yo‘q. Uning kelmayotgani, nima fikrda yurganidan dalolat berardi. Lekin, Isfandiyor, Fir‘avn rolini o‘ynagan, odamlar ko‘ziga qat‘iy fikrli, mard va shiddatkor bo‘lib ko‘ringan va ana shu rolni qoyilmaqom qilib o‘ynagan Isfandiyor nega bunchalik tez o‘zgardi, yuz o‘girdi. Axir, u emasmidi, «to‘yni tezlataylik» deya shoshirgan. Axir u emasmidi «spektakl tugagach, birinchi kuniyoq, men shoh libosida, sen malika qiyofasida odamlar ongidan ketmay turiboq, to‘yni boshlab yuboramiz. Rozilik bersang bas, o‘sha kun uyingga sovchi jo‘nataman» — degan. Men unga nima deb, javob berishni bilmaganim uchun, uning samimiyligiga shubhalanganim uchun, indamagandim. Bu yer shifoxona emas, haqiqiy teatr ekan.

Shomga yaqin bir dasta gul bilan Isfandiyor kirib keldi.

— Zabarjad, tuzukmisiz?

— Rahmat. Siz so‘radingiz, endi butunlay tuzalib ketsam kerak. Faqat biroz boshim og‘rib turibdi.

— Bu havoning o‘zgarib turishidan bo‘lsa kerak – dedi

Isfandiyor. Ichida esa «Boshing tuzalgani bilan beting tuzalmaydi. Sendan Gulbadan chiroyliroq. Endi Gulbadanga uylanganim ma‘qul. Klara Iskandarovnaning zug‘umi ham bosilardi, qolardi. Nervimni buzib yuramanmi? Dadamga o‘xshab yotib qolsam, bizni kim boqadi. Sabr qilish kerak. Qayg‘urish kimga zaril. Bunga uylanib, umrim hasratda o‘tsinmi? Agar bunga uylansam, Klara Iskandarovna meni teatrdan haydab yuborishi aniq».

— O‘zingizni ishlaringiz yaxshimi, Isfandiyor aka – dedi Zabarjad samimiy ohangda. Negadir Isfandiyor bilan ozgina dardlashgisi bor edi.

— Oyim, to‘yni tezlat deyaptilar!

— Tezlating, nega to‘xtab turibsiz.

Isfandiyorning ranggi oqarib ketdi: — Siz kasalsiz-ku.

— Sog‘ qizlar ko‘p-u!

Isfandiyor yengil nafas oldi.

— Men sizni kutay desam, oyim to‘yni tezlat deyaptilar.
adam kasal.

— Adangizni o‘rtaga qo‘shsang. Hamma ham kasal bo‘lavermaydi.
Yuragi yonib turgan odamlargina kasal bo‘ladi. Sizning uylanishingizga
qarshi joyim yo‘q. Meni kutmang.

— Siz, aqlli qizsiz, Zabarjad. Latofatli, dilbar qizsiz. Ayniqsa yuragingiz
go‘zal.

— Mayli, endi boring. Baxtli bo‘ling. To‘yingizga aytsangiz, jon deb
borardim-u, odamlarning kayfiyatini buzib nima qilaman.

— Yo‘q, yo‘q boravering. Ro‘mol o‘rab boring. Ro‘mol o‘rash hozir
urfga kirayapti.

— Balki, bir amallarmiz,, — Zabarjad, chuqur xo‘rsiniq olib, yutindi.

* * *

Premeradan bir hafta o‘tgach, teatr Badiiy kengashining «Rodopis»
spektakliga bag‘ishlangan yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. Yig‘ilish turli-tuman
bahslarga sabab bo‘ldi. Teatrning keksa rejisserlaridan biri shunday dedi:

— Yosh rejisser Shohruh Sultonov juda qiziq mavzuni ko‘tarib
chiqqan. Men uni bu muvaffaqiyati bilan tabriklayman. U asarga original
yondoshgan. Ayniqsa, bosh qahramon roliga Zabarjad Zokirova yaxshi
tanlangan. Keksa rejisser mana shu tarzda uzundan uzoq gapirdi. Gapni
taniqli aktrisa Klara Iskandarovna davom ettirdi:

— Biz yoshlarimizga bu qadar erk berib yuborishimiz to‘g‘ri emas.
Axir teatrimizga ulug‘ ustozlarimiz mustahkam tamal toshini qo‘yib
ketganlar. Men hirs-havas botqog‘iga botgan raqqosa Rodopis singari
salbiy obrazni bosh qahramon darajasiga olib chiqib, muqaddas teatrimiz
sahnasini taptayotganlari uchun, ulug‘ ustozlarimiz ruhi oldida hijolat
tortayapman.

— To‘g‘ri aytdingiz, Klara Iskandarovna – dedi unga ko‘zini suzib
o‘tirgan Botir Boltaev.— Men hayron qoldim. Soliqdan tushgan pullar,
o‘ynashining oyog‘i ostiga tashlansa-ya! Buni qanday tushunsa bo‘ladi.
Teatrimizga dam olishga kelgan aziz tomoshabinlarimizning ko‘ngliga

g'ulg'ula tushmaydimi? Keyin, anovi bosh qahramon qizimiz Zabarjad Zokirova, ja-a qattiq muqom qilib, o'zini malikalarday tutvorgan.

— Axir u malika emas, bor yo'g'i shohning o'ynashi xolos—
So'z navbati aktrisa Gulbadan Zunnunovaga tegdi:

— Zabarjad Zokirova sira o'ynolmagan. Bu rejisser Shohruh Sul-tonovning xatosi. Biz debyutant aktrisaning gardaniga og'ir yukni, u ko'tara olmaydigan yukni qo'yib xato qildik. Tomoshabinlarimiz esnab, qarsak chalish ham eslaridan chiqib ketganini ko'rgan Zabarjad oxiri taqdirga tan berdi. Yuziga kislota tortdi. Mana endi jabrini chekib, shifoxonada Oллоhdan madad kutib yotibdi. Balki hozir u, kislota emas qora sursam bo'larkan deb o'ylayotgandir, ammo endi kech.

— Tarixiy asarga bu tarzda zamonaviy yondoshmaslik kerak, o'rnidan turib ketdi Isfandiyor. – Shoh asar dunyoga kelgan. U teatrimizda har kuni o'ynalsa arziydi. U har kuni olchoqlar quloqlari ostida jaranglab turishi kerak.

— E, muncha baqirasiz – deya gapni bo'ldi Klara Iskandarovna – Siz fir'avn Morenra emassiz-ku. Bor yo'g'i Shohruhning o'rtog'i, hamtovog'isiz. Zabarjad ham Shohruhga begona emas. Yangi tanishlaridan. Mohichehra esa eskisi edi. Og'iz-burun o'pishishlar teatrimizda nega bu qadar ildiz otib ketdi, Sarvar Samandarovich!

Nihoyat gapga teatr rahbari Sarvar Samandarovichning o'zi aralashdi.

-O'rtoqlar, men bilmagan ekanman. Aktyor mahoratiga, sa'yi harakatiga to'g'ri baho bermaslik, tanish-bilishchilik kuchayib ketganini bilmagan ekanman. Rahmat sizga Shohruh Sul-tonov. Meni bundan o'z vaqtida ogoh etdingiz. Hamma gaplar deyarli aytib bo'lindi. Xulosa,,, spektakl teatr rejasidan olib tashlansin. Yosh rejisser Shohruh Sul-tonovga sahnalashtirish uchun spektakl berilmasin. Uning ishda qolish-qolmasligi ko'rib chiqilsin. Bu taklifga rozilar qo'l ko'tarsin.

Yig'ilganlar Sarvar Samandarovichning avzoyiga qarab turishdi. U qo'lini ko'targach, birin ketin boshqalar ham qo'shildi.

* * *

Sarvar Samandarovich uyga kelsa, hovlida shovqin suron avj, bolalar yugurib-o'ynar, qiyqirishar, onalariga ham quloq solmay, o'tlarni, gullarni

payhon qilishardi. Uning qorasi ko‘ringanidan bolalar, «tog‘am keldi» — deya, uning etagiga yopishishdi. Sarvar Samandarovich ularni birma-bir dast ko‘tarib, yuzlaridan o‘pdi. Qishloqdan singlisi, bolalari bilan kelgan ekan. Singlisi ham, o‘tirgan joyidan irg‘ishlab turib, uning istiqboliga peshvoz chiqdi. Sarvar Samandarovich dasturxon g‘aribligini ko‘rib, xotiniga boshqatdan qozon osishni buyurdi. O‘zi esa, dasturxon boshida o‘tirishga sabri chidamay, o‘z xonasiga kirib ketdi. Singlisining ikki o‘g‘li, bir qizi bor edi. Kuyovi esa uchma-uch ro‘zg‘or tebratar, vaqti kelganda, Sarvar Samandarovich qo‘li bilan, o‘rni kelganda tili bilan singlisining kemptik ro‘zg‘origa qarashib turar, uning shamoli bilan, singlisining ham bir kuni amal-taqal o‘tib turardi. Lekin bu safar singlisining tashrifi ham, jiyanlarining xarxashalari ham ortiqcha huzur bag‘ishlamadi. Qaytangga, yurak-yuragining tubida yashirinib yotgan alamlarini yuzaga chiqarib yubordi: «Qani endi meni ham shunday yana bir farzandim bo‘lsa, mana shu ulkan hovlida o‘ynab yursa. Bolali uy bozor, bolasiz uy mozor deganlari rost ekan. Nahotki, hayotim shomi boshlangan bo‘lsa. Nahotki, endi men tugab bo‘ldim. Nahotki umrimni shamollarga sovurdim. Nahotki, endi odamlar oldida yuzim shuvut. Bolalikda, farzandlarim ko‘p bo‘lishini orzu qilardim. Nahotki, orzularim armonga aylansa. Nega bu haqda juda kech o‘ylayapman. Nega xayotimni o‘ynashlar og‘ushida sarobga aylantirdim. Nega, qayta uylanish haqida jiddiy o‘ylab ko‘rmadim. Nega hamma narsada, hamma ishda yutib chiqishga o‘rgangan odam, eng muhim narsani, hayotimni boy berdim. Uyim bor, davlatim bor, shon-shuhratim bor, Xudo yana bir-ikkita farzand berganida, bu dunyodan bearmon o‘tmasmidim.»

* * *

Shohruh majlisdan tushkun kayfiyatda chiqdi. Turib gapirmoqchi edi, lekin so‘z bermaganlaridan keyin, nima qilsin. So‘z berganlarida ham o‘zini oqlash uchun, biror jo‘yali vaj-karson topolgan bo‘lardi. Doimo shunday bo‘lib kelgan. U o‘zini himoya qilishni bilmasdi. Darhol so‘z topib berolmasdi. Jo‘yali javoblar uning xayoliga doimo kech keladi. Umuman olganda unga tuhmat uyushtirishdi. Balki bu tuhmat emas, uning xatolaridir. Balki, xatolari uchun to‘g‘ri jazolashayotgandir. U hech qachon

xato qilmaydigan silliq odamlarga doimo havas qilardi. Jazolangandan so‘ng, ertasigayoq tavba-tazarru qilib, boshliqning oyog‘iga yiqilib-yolvoradiganlarga ham. Biroq bunday qilish uning qo‘lidan kelmaydi. U qattiq tushkunlikka tushib ketadi. Qattiq azob chekadi. Juda qattiq o‘ylanib, uni nega buncha xo‘rlashlarini tushunolmay, ko‘ziga yosh to‘ladi. Birovga hech qachon yomonlikni o‘ylamasa, qo‘lidan kelgancha hammaga yaxshilik qilish payida yursa-yu, nega doim kaltak tagida qoladi. Nega oyoqlari ostiga olib tepkilashadi? Axir birov unga zarra ishonch bildirsa, shu ishonchni oqlash uchun jonini ham berishga tayyor-ku. Shuncha sharmandalikdan so‘ng, endi boshimni qanday ko‘tarib yuraman? Kim degan odam bo‘ldim?

Shohruh mana shunday g‘ussali xayollar girdobida ko‘cha kezib yurgandi, Isfandiorni uchratib qoldi.

— E, qayda yuribsan. Izlamagan joyim qolmadi.

— Ko‘cha kezib yuribman. Qayoqqa ham borardim. Uyga boray desam, uyga sig‘mayman. Ishxonada o‘tiray desam, odamlarga qarashga betim chidamaydi. Yana biroz yolg‘iz qolsam, o‘zimni o‘zim yeb qo‘ysam kerak.

— E, qo‘ysang-chi bo‘lmasang ur gaplarni. Sabr qil hammasi o‘tib ketadi. Yur, ikkita-ikkita pivo uramiz.

— Bilasan-ku, ichmayman.

— Bo‘lmasa, biznikiga ketdik. Bitta yaxshi qo‘lbola osh qildiraman.

— Qo‘ysang-chi, kerakmas. – Shohruh indamay aftini burishtirdi.

«Isfan... Zabarjadni rostdan yaxshi ko‘rarmikin? Yaxshi ko‘rsanega bu haqda hech gapirmaydi? Yo Zabarjadni yaxshi ko‘rishimni bilgani uchun indamaydimi? Ayol kishi uchun ajralib ketgan do‘stlar qancha! Erkak odam ayolni qizg‘anganchalik boshqa hech narsani qizg‘anmaydi.»

— Gulbadan bilan hali ham munosabatlaring yaxshimi? –

dedi Shohruh Isfandiorni ko‘ngliga qo‘l solish uchun.

— Ha. Yaxshi!

— Nega bo‘lmasa, Klara Iskandarovna senga tashlanib qoldi.

Qizi bilan munosabatlaring yaxshi bo‘lsa, bunday qilmasdi-ku?

— Avvalgiday emas. Goh-goh ko‘rishib turamiz-u, endi shunchaki uchrashayotganimiz ayon bo‘lib qoldi shekilli. Balki bu haqda oyisiga aytgandir.

— Endi kim bilan yuribsan?

— Vaqti kelsa aytarman. Savdomiz pishmayroq turibdi. Qani uyga ketdikmi? Taksi...

Ular taksiga o'tirib, Isfandiyorlarnikiga yo'l olishdi.

Shohruh Isfandiyorlarnikiga kirgan zahoti, bo'g'iq ovozni eshitdi: — Hoy, kim, Isfan... senmisan?

— Ha, menman dada. O'rtog'im bilan keldim. Birga ishlaymiz.

Ismi Shohruh.

Shohruh ovoz kelgan xonaga mo'raladi-yu, krovatda yotgan odamga ko'zi tushdi.

— E, o'g'lim kel. Bir qo'l, bir oyog'im ishlamay, shol bo'lib qolgan. Insultdan. O'zing yaxshimisan?

— Rahmat. Yuribmiz. Iloyo, sog'ayib keting.

— Bu darddan sog'ayganlar kam bo'ladi. Yotib qolganimga yetti yildan oshdi. Bu qayg'u-hasrat hech kimga tushmasin. Teatrdan o'n besh yil yetakchi rejisser sifatida ishladim. Bir kuni teatrga yangi rahbar keldi-yu, ikki-uch xatoyimni topib, oddiy rejisserlikka tushirib qo'ydi. Teatr – men uchun dunyo markazi edi. Teatrsiz menga hayot yo'q edi. Qattiq tushkunlikka tushdim. Yotib ichdim. Chekdim. Ko'kragimni xaxga berib yotdim. G'am-xasrat ezib tashladi. Bosh ko'tarolmay qoldim. Ammo tortgan alamlarim xolva ekan. Boshimga qon quyilib, insult bo'ldim. Bir oydan so'ng, meni yana yetakchi rejisserlikka tayinlashganida, teatrga borolmadim. Mana yetti yil bo'ldi. Endi bolajonlarimni to'yiga ham bosh bo'lolmayman. Odam bo'lib biror ma'arakaga qatnasholmayman. Shuning uchun boshingga biror kulfat tushganda, sabr qil, bardam bo'l, irodang mustahkam bo'lsin. Suyaging sinsa sinsin-u, irodang sinmasin. Bo'lmasa, noshukur bandasini Xudo shu ko'yga solib qo'yarkan.

— Iloyo, sog'ayib keting. Menga hech narsa qilgani yo'q amaki. Ishlarim yaxshi.

— Ha. Ishlaring yaxshi. Menikidan sal yaxshi. Ko'zlaring aytib turibdi.

— Yo'g'-e. Qani bir duo qiling. Endi men boray.

Ular yana ozroq u yoq-bu yoqdan chaqchaqlashdi-da, o'rinlaridan qo'zg'alishdi. Shohruh biroz o'zini o'nglagandi.

* * *

Shohruh uyga yarim kechasi kirib keldi. Oshxonada g‘imirsib yarimta qotgan non va ochilmay qolgan konservani topdi. Qotgan nonni qisirlatib yer ekan, ushoqlari tomog‘iga tiqilib qolgani uchun, erinchoqlik sirtmoqlarini birma-bir yechib, choy qo‘yishga majbur bo‘ldi. Ammo konservani isitishga majoli yetmadi. Divanga cho‘zilar ekan, do‘ktorning ayanchli qiyofasi, ingranib aytgan gaplari, xayolida minginchi bor jonlandi. «Uning yuziga nima surtilganini bilib bo‘lmayapti. Shuning uchun zaha olib ketish xavfi bor.»

«Seni hech qachon tashlab qo‘ymayman, Zabarjad. Hech qachon xor bo‘lmaysan. Sen uchun jonimni ham ayamayman. Sen uchun so‘nggi chaqamni ham tikaman. Seni teatrga men olib keldim. Sen men tufayli xasadgo‘y ilonlarning zahriga yo‘liqding. Sen bir kunda teatr sahnasining porloq yulduziga aylanding. Seni bu g‘alabang qancha odamlarning yuragini kuydirib yubordi. Sen alam va nafrat qurboniga aylanding. Men seni sevaman va hech qachon xor qilib qo‘ymayman, Zabarjad. Sen mening qalbidagi olovsan. Sen ko‘zlarimning qarog‘isan, sen jonimning titrog‘isan, sen umrimning ardog‘idasan. Endi, bu teatrda seni sahnaga chiqazishmas ekan, meni ishdan haydar ekanlar, «Rodopis» degan kino ishlayman, sen malika obrazini yaratasan, seni noming butun olamga yoyiladi. Bu kinoni yaratish uchun, men uyimni sotaman, televizorimni sotaman, kimga nimam kerak bo‘lsa, hammasini sotaman, seni davolayman, seni bu falokatlardan eson-omon olib chiqaman.»

* * *

Shifoxona. Yuziga doka o‘ralgan Zabarjad boshini quyi egib o‘tiribdi. Qarshisida taskin beruvchi so‘z topolmay joni xalak Shohruh.

- Qo‘ying, yig‘lamang Zabarjad. Hammasi yaxshi bo‘lib ketadi.
- Yo‘q, hammasi tugadi. Endi teatrqa qayta bormayman.
- Hali, tuzalib ketasiz. Siz juda chiroylisiz.
- Chiroydan asar qolmadi. Endi nafaqat teatrda, ko‘chada ham yurolmayman.
- Sizing anketalaringizni Bollivudga jo‘natgandim, to

tuzalguningizcha, javob kelsa ajab emas.

— Qo‘ying, ustimdan kulmang.

— Men sizni yaxshi ko‘raman.

— Siz ishingizni yaxshi ko‘rasiz. Sizning ishingizni bajarib turganim uchun ham, ko‘zingizga yaxshi ko‘rinardim. Endi hammasi ortda qoldi. Ertaga spektaklingizda Mohichehrami, Gulbadanmi o‘ynaydi. Muvaffaqiyat keltiradi. Shu bilan ular ham ko‘zingizga yaxshi ko‘rinadi. O‘shalardan birini yaxshi ko‘rib, yana andarmon bo‘lasiz. Meni yaxshi ko‘rganingiz, xotiralaringizdagina qoladi. Endi meni umrim kadr ortida, dublyajlardagina o‘tadi. Akterning omadi – go‘zalligidadir.

— Men sizni benihoya go‘zal qalbingiz uchun yaxshi ko‘raman. Faqat tashqi go‘zalligingizga qiziqqanimda, sizni bu qadar yaxshi ko‘rmasdim. Nima, Mohichehra chiroyli emasmi? Gulbadan go‘zal emasmi? Ularning ortidan xalloslagan itday yugurganim yo‘q-ku. Aktrisaning go‘zalligi, bu hammaniki. Sahnaning beshavqatligi shundaki, aktrisaning go‘zalligidan hamma zavq oladi, hamma bahramand bo‘ladi, hamma uni o‘ziniki qilib oladi. Aktrisa ham, bu bahramand bo‘lguvchilardan xusni-maloxatini qizg‘anmasligi shart. San‘at — qurbonlik talab qilishining moxiyati – shu. Holbuki, men sizni yaxshi ko‘rar ekanman, tashqi ko‘rinishingizga emas, qalbingizgagina egalik qilishdan boshqa choram qolmaydi. Qalbingizgina meniki bo‘lsin deya olaman. Sizni hali-hanuz sevishimning isboti shuki, avval ham qalbingizni sevganman, hozir ham. Yuzingizga tushgan chandiq, men uchun hech narsani o‘zgartirolmaydi.

— Siz, yaxshi ko‘rish deganda nimani tushunasiz? Axir, dunyoda yaxshi ko‘rishdan-da balandroq tuyg‘ular borku? – dedi Zabardad homush tortib.

— Uylanish haqida, gap ochishimni istayapsizmi? Hali, bu haqda gapirishga erta. Chunki, hali meni yaxshi ko‘rishingizni bilmayman. Men hali sizdan hech qanday mehr ko‘rmadim. Siz menga bir umr vafodor bo‘lishingizga ham ko‘zim yetmaydi. Sizdan o‘zimga tegishli biror iliq so‘z ham eshitganim yo‘q. Oila qurishimiz uchun, faqat mening yaxshi ko‘rishim kamlik qiladi.

— Men teatrni tashlab, butunlay qishloqqa ketmoqchiman.

Balki aktrisalikni ham tashlab yuborarman. O‘qituvchi bo‘lib ishlayman. – U bu so‘zlarni Shohruhni ko‘zlariga tik qarab aytdi.

-Nega? Bir hafta – o‘n kundan keyin mutlaqo tuzalib ketasiz. Chandiqlning o‘rni qolmaydi. Hech narsa ko‘rmaganday bo‘lib qolasiz. – Shohruh uning ikkala qo‘lini maxkam ushlab turardi.

— Lekin men ketsam ham, jo‘n ketmayman. Avvalo bu ishni kim qilganini topaman. Undan o‘ch olaman. Keyin butunlay ketaman. Siz bilan ham boshqa ko‘rishish niyatim yo‘q.

— Birinchidan, bu ishni kim qilganini bilish juda qiyin. Sizing xonangizni kaliti farroshda bor, rahbarda bor. Sizdan avval turgan, akterlarda ham bo‘lishi mumkin. Ularning qaysidir biri, bu kislotani upadonga kechasi quyib ketgan. Ikkinchidan, teatrdan ketishingiz burgaga achchiq qilib, ko‘rpani yoqish bilan barobar bo‘ladi. Uchinchidan, men bilan boshqa uchrashmaslik niyatingiz borligi, nima, meni jazolashmi? — Qaysi aybim uchun?

— Sizni ayblayotganim yo‘q. Endi men bu holatimdan keyin, sizga noloyiq bo‘lib qoldim. Men sizdan ketmasam, baribir bir kunmas bir kun siz mendan ketasiz.

— Men sizdan ketmasligimni isboti sifatida istaysizmi, men ham xuddi shunday kislotani yuzimga suraman.

— Xalqimizda «Xashakdan xasham bichma, yolg‘ondan qasam ichma» degan naql bor.

— Demak, Siz rozisiz? – Shohruh, Zabarjadning qo‘lini bir siltab qo‘yib yubordi-da, xonada zarda bilan kezina boshladi. U nimanidir axtarayotganday edi. Uning shashti shu qadar baland edi-ki, hozir qo‘liga zahar tushsa, ichib yuborishga ham tayyor edi.

— Men sizga gard yuqishini istamayman. Agar men uchun shunday qiladigan bo‘lsangiz, sizni bir umr kechirmasligim aniq.

— Bo‘lmasa, teatrdan ketish fikridan qayting. O‘tgan ish o‘tdi. Kavlashtiraverishning keragi yo‘q. Dushman baribir topilmaydi. Topilganda ham u sizga do‘st bo‘lib qolmaydi. Mabodo topilsa u sizga ochiq dushmanga aylanadi.

— Agar, topmasam, u bu ishni yana takrorlashi mumkin. Balki unisi bundan ham ayanchliroq bo‘lib chiqar.

— Bilib qo‘ying, dushmani topaman deb, do‘stlarni yo‘qotib qo‘yishingiz mumkin.

— Do‘stingiz Isfandiyor uylanish haqida, ancha vaqtdan buyon meni

qistovga olib yurgandi.

— Voh, yaramas!

— Esingizda bo‘lsa, bizni u tanishtirgandi. U bu gaplarni bizni tanishtirmasdan oldin aytgan.

— Siz nima dedingiz?

— O‘ylab ko‘raman.

— Aslo unday qilmang!

— Nega?

— Negaki, u sizni sevmaydi.

— Sevishini sizni oldingizda aytmagani uchun ishonmayapsiz shekilli.

— Zabarjad, u spektakl qo‘yayпти. Axir u Firavn Morenra emas Isfandiyor-ku.

— U o‘z so‘zlari bilan: Rozi bo‘ling, Sizga uylanaman» — degandi.

— Zabarjad, rozi bo‘lmang, yolg‘onchi u. Siz meni sevasiz-ku, u bilan qanday yashaysiz.

— Sizni yaxshi ko‘rishimni qaerdan bilasiz?

— Ko‘zlarinigiz aytib turibdi, Zabarjad.

— Endi keting, gaplarimiz tugagan ko‘rinadi. Odamlar kelib qolishi mumkin.

— Hali bekitiqcha ishni pishitib yuribsizmi?

— Ayol kishi hamisha sirli bo‘lishi kerak.

— Undan boshqasi ham bormi?

— Ha, yana bir kishi taklif qilib yuribdi. – Zabarjad ikkinchi xotinlikka ma‘nosida ikki barmog‘ini ko‘rsatdi.

— Bu gaplarni menga aytishga uyalmaysizmi?

— Bu gaplarni sizdan yashirish uyat! Endi keting.

— Ha, ketaman. Indamasam butun shaharni aytib chiqasiz shekilli.

— Ha, butun shahar menga oshiq!

— Jinni bo‘psiz. Topganingizga tegib ketavering.

Shohruh o‘rnidan turdi-da, shifoxona eshigini taraqlatib chiqib ketdi. Zabarjad chuqur xo‘rsindi.

* * *

Teatrda, spektaklni yana qo‘yish — qo‘ymaslik borasida qizg‘in

munozaralar ketardi. Sarvar Samandarovich bu xususta Zabarjadning fikrini bilish uchun yo‘li tushganda shifoxonaga keldi.

— Sarvar aka, sizdan bir narsani iltimos qilsam maylimi?

Yana biror hafta kutishning iloji bormi?

— Nega? Axir hamma bu yerdan tezroq chiqsam deb, harakat qiladiku?

— Qani, biroz kutaylik-chi, axir ularning ham haqiqiy basharasi bordir.

— Aktyorlik qilmoqchimisiz?

— Ha, men aktyorligimga borib, xayotda ham rol o‘ynayman.

Endi... ular meni qo‘g‘irchoqni o‘ynatganday o‘ynashlariga yo‘l qo‘yolmayman. Ular tuyg‘ularimning ustidan kulishdi, ular o‘y-xayollarim ustidan hukmronlik qilishdi. Endi atrofimdagi xayot nimadan iboratligini ko‘rmoqchiman.

— Spektakl rejada turibdi. Uni to‘xtatolmayman. Balki o‘rningizga birov o‘ynar.

— O‘zingiz bilasiz. Hozir mening yuragimda ham, xuddi yuzimdagi singari jarohat bor. Menda kimning bu qadar xusumati borligini bilmasam bo‘lmaydi.

— O‘zingizni qiynamang, Zabarjad. Baribir hech narsani o‘zgartirib bo‘lmaydi.

— Men ko‘zimni yumib yasholmayman. Agar ko‘zim manna shunday yumuq yuraversa, yana bir kun chohga tushib ketishim mumkin.

— Bu dunyoda ayblanmagan, adashmagan, chohga yiqilib, yurak bag‘ri qon, abgor bo‘lmagan odam bormi?

— Men sahnadagina stsenariyda yozilganini o‘ynashga majburman. Xayotda emas.

— Xayotda ham... Xudo peshonangizga yozganini o‘ynaysiz.

— Xudo mening peshonamni bir qarich yaltiroq qilib yaratgan. Nima yomonlik ko‘rsam bu o‘zimdan, nima yaxshilik ko‘rsam, bu – Xudodan. Men Xudoga ishonaman.

* * *

Bir kun Sarvar Samandarovich Shohruhni chaqirib, ishdan

haydamasligini aytdi. Gap orasida «Rodopis» spektaklini ham onda-sonda qo'yib turishi mumkinligini uqtirdi. Bosh rolga Mohichehrani tavsiya qildi. Shohruh, Sarvar Samandarovichning tavsiyasini rad qildi. Bosh rolda faqat Zabarjad Zokirova o'ynaydi – dedi. Teatr rahbari Zabarjadning nomini eshitib, tortishib o'tirmadi. O'zing bilasan – dedi. Lekin ishxonadagi bu yengillik Shohruhning kayfiyatini ko'tarolmadi. U Zabarjad bilan arazlashib qolganidan so'ng, Zabarjadning telefon qilishini kutardi. O'zi telefon qilishga, shifoxonaga borishga g'ururi yo'l qo'ymas, yalinib borishga istihola qilar, shifoxona atrofini aylanib-aylanib ketar, to'satdan uchrashib qolsak qanday yaxshi bo'lardi deb orzu qilardi.

Qo'l telefon ham tunu-kun yoniq turar, Zabarjad telefon qilib qolarmikin deya, jiringlamasa ham bot-bot qarardi. Goh-goh uning mendan boshqa oshiqdari ham bor deya, gumonsirar, bu shubha, jahlini chiqarar, shunday kezlarda, shifoxona skameykalarida o'tirgan kezzar, o'rnidan turib, ketib qolardi. O'ziga kelgan kezzar, xayolan Zabarjadga o'z shartlarini aytardi: «Senga uylanganimdan keyin, mendan boshqa hech kim bilan gaplashmaysan. Menga alohida vaqt ajratasan. Menga g'amxo'rlik qilasan. Mehningni ayamaysan. Menga o'g'illar tug'ib berasan.

Faqat meniki bo'lasan. Faqat meni deysan. Faqat men bilan gaplashasan. Ko'zlaringni olib qochmaysan. Shirin gaplaringni ayamaysan. Husningga to'ygunimcha yonimda o'tirasan. Bir joyga borsang so'rab borasan. Yo'q, yaxshisi faqat men bilan borasan. Faqat meni spektakllarimdagina o'ynaysan. Faqat ijobiy rollarda o'ynaysan. Meni qiynamaysan. Gap qaytarmaysan. Men nima desam ma'qullaysan va h.k. va h.k.

Bir kuni uni qattiq sog'inganida tush ko'rdi. Tushida uning xarxashalari, injiqliklari achchiq-tiziq gaplari, inkorlari, kamsitishlari, o'zini katta olishlari, mensimasliklari hamma-hammasini unutib, bosh egib borgan emish. Uning xonasiga kirishga yuragi betlamay, tashqaridan turib, birovdan aytirib yuborgan emish.

— Keling! – debdi Zabarjad jiddiy.

— Keldim. O'tgan safar kelganimda, sotovoyimni g'ilofi tushib qolibdi. Shuni olib ketmoqchiydim.

— Hech qanaqa g'ilof qolgani yo'q.

— Boshqatdan bir izlab ko'ring, balki qolgandir.

- Besh tiyinga, unaqa g‘ilofdan beshtasini beradi.
- Menga kim besh tiyinni beradi. Ko‘chada yotgan bo‘lsa ayting, borib olay, olib beradigan oshiqларim bo‘lmasa.
- Ajab bo‘pti.
- Betingizni oching, bir ko‘ray.
- Siz menga kimsiz, betimni ko‘radigan...
- Sizni yaxshi ko‘raman!
- Siz yaxshi ko‘radigan betim kuyib qolgan.
- Sizga uylanaman.
- Nima-a?!
- Men oxiri shu qarorga keldim.
- Qarorga kelishdan oldin men bilan maslahatlashdingizmi?! Men rozi bo‘lamanmi, yo‘qmi? Meni shartlarimni bajarasizmi? Hali sizni yaxshi ko‘rishim uchun tayyormisiz. Birinchidan nima desam xo‘p deyishingiz kerak. Doim gapimni ma‘qullashingiz kerak. Gap qaytarmasligingiz kerak. Meni qiynamasligingiz kerak. Men ota-onamni erka farzandiman. Ular doimo men bilan maslahatlashishgan. Siz ham shunday bo‘lishingiz kerak. Menga doimo vaqt ajratishingiz kerak. Mehringizni ayamasligingiz kerak.
- Bo‘ldi, o‘chir ovozingni...

Zabarjad Shohruhning baqirig‘idan hayratlanib, ko‘zlari katta— katta ochilib ketibdi.

Esankirab qolgan Zabarjadni quchoqlab, lablaridan qattiq o‘pa boshlabdi. U Shohruhni do‘pposlay ketibdi. Ancha vaqt do‘pposlab turibdi-da, Shohruh qo‘yib yubormagach, jimib qolibdi.

* * *

Teatrdagi xayot yana o‘z izmiga tushib ketgandi. Sarvar Samandarovich yana «Rodopis» spektakli qo‘yilishi haqida topshiriq bergach, aktyorlar g‘imirlab qolishdi. Rodopis rolida Mohichehra o‘ynaydigan bo‘ldi. Qizg‘in repetitsiyalar davri boshlandi. Zabarjad haqidagi shov-shuvlar, mish-mishlar chetga surildi. Shohruh ham hammasini unutayotganday edi. Akterlar bilan spektakl haqida munozaralar yuritar, avvalgi dovrug‘i so‘nmasligi uchun jon-jahdi bilan harakat qilardi. Hatto bir kuni Mohichehra bilan sahna ortida gaplashib turishganida, ariza yozish uchun

teatrda kelgan Zabarjadni ko‘rib, salom berdi-yu, Mohichehraga qarab yana gapini davom ettiraverdi. Ularning oldidan tez-tez yurib o‘tib ketgan Zabarjad, alam va iztirob alangasida qoldi. Sarvar Samandarovichning qabuliga kirish uchun biroz poyladi-da, kutishga ortiqcha toqati yetmay qabulxonadan chiqib ketdi. Qo‘lidagi arizasini esa yirtib tashladi. So‘ngra teatr sahnasi tomon yurib ketdi.

* * *

Teatrda aynan «Rodopis» spektaklining repetitsiyasi bo‘layotgandi. Har bir hatti harakati, har bir so‘zi o‘ziga tanish bo‘lgan manzarani ko‘rib eti jimirlab ketdi. Teatr katta dargoh edi. U bo‘lmasa ham teatr hech narsa yo‘qotmasdi, o‘z iznida ketaverardi. «Men bo‘lmasam, teatr hayoti to‘xtab qoladi» — degan odam yanglishardi. Nafaqat, Zabarjad, nafaqat Shohruh, hatto Sarvar Samandarovich bo‘lmasa ham, teatr hayoti o‘z iznida, bir maromda ketaverardi.

Lekin, Zabarjadning yuragida spektaklni sahnalashtirishga izn bergan Sarvar Samandarovichga nisbatan ham va ayniqsa, bu spektaklni sen uchun, ha faqat sen uchun sahnalashtiraman, degan Shohruhga nisbatan ham nafrati qo‘zib ketdi. Ularning har ikkisi ham ko‘ziga aldoqchi va xiyonatkor bo‘lib ko‘rindi. Ular bugun teatrda aldasha, ertaga xayotda aldashadi...

Zabarjad mana shunday alamli o‘ylar iskanjasida u yoqdan bu yoqqa yurarkan, go‘yo hech narsa bo‘lmaganday, go‘yo hamma o‘tgan ishlarga qo‘l siltab parvo qilmayotganday tutardi o‘zini. U uzoqda turgan Shohruhga bosh siltab, salom berdi-yu, Isfandiyor bilan uzoq so‘rashib ketdi.

— Qanday, yaxshimisiz Zabarjad...

-Yaxshi, rahmat. Tabriklayman. Gulbadanga uylanmoqchi ekanligingizni eshitdim.

— Ha. Sizga tishimiz o‘tmagandan keyin, nima qilaylik, qo‘ling yetgan shoxning shaftolisi shirin, deyishadi-ku.

— Yo‘q, yo‘q hech narsa deyayotganim yo‘q. Taslimman. Mana ikki qo‘limni ham ko‘tardim. Qizil gul ekkanning xirmoni bo‘lmas, yaxshini suyganning armoni bo‘lmas.

— Aytayapman-u, bo‘yi past odamning baland dorga osilishining hech xojati yo‘q. Biz kichkina odam bo‘lsak. Siz teatrdan birinchi darajali yulduz.

— Siz ham birinchi darajali bo‘lmaganingizda shox rolini o‘ynarmidingiz.

— Yo‘q, men uzoq o‘ylab ko‘rdim. Men tabiatan ikkinchi darajali odam ekanman. Sizga qaraganimda ko‘zim qamashib, oyog‘im qaltirab ketaveradi. Shundan keyin bildimki, o‘zimbop qizga uylansam tuzuk ekan. Siz esa olovsiz, sizni temir qo‘llar ushlab turmasa, uncha-muncha qo‘llarni kuydirib yuborasiz.

— Qo‘ysangiz-chi. Keling, yoqangizni to‘g‘rilab qo‘yay.

Isfandiyor shoxona kiyimda edi.

Zabarjad uning kiyimlarini to‘g‘rilay boshladi. Uning Isfandiyor bilan juda iliq va xushchaqchaq gaplashib turganini ko‘rgan va betoqat bo‘lib, u yoqdan – bu yoqqa borib kelayotgan Shohruhning alami bo‘g‘ziga tiqildi va joni chiqib ketar darajada o‘zini tutolmay qoldi. «Men uni teatrga olib keldim. Uni malika qiyofasida elga tanitdim. Uni mashhur qildim. Uni jonimdan ortiq sevdim. Kechayu-kunduz faqat uni o‘ylab, uning uchun yashadim. Uning uchun ishdan haydalisimga oz qoldi. Uni uchun uyimni sotishimga oz qoldi. Bugun ham hamma ishlarimni yig‘ishtirib qo‘yib, dardi-xayolim faqat u bo‘lsa-yu, nega u yonimga kelib, salomlashishni ham o‘ziga ep ko‘rmayapti. Nega men unga xuddi begonadayman. Isfandiyordan nima ko‘rdi. Nega u bilan hirlinglashib turibdi. Nahotki men shunchalik ahmoq bo‘lsam. Shunchalik fidoiyligim evaziga, zarracha e‘tibor topmasam. Nega, nega? Nega u meni bunchalik xo‘rlayapti. Nega, nega?»

Shohruh shaxd bilan ular gaplashib turgan joyga bordi-da jahl aralash:

— Zabarjad, bir lahzaga mumkinmi, sizda gapim bor, — dedi.

— Yo‘q, hozir bandman. Ko‘rayapsiz-ku, gaplashib turibman.

Shohruh, g‘azabini bosolmay, Zabarjadni qo‘lidan ushlab, sudray boshladi.

— Torting qo‘lingizni... – Zabarjad qo‘lini tortib olib ohularday chaqqon harakat bilan sahnadagi taxtning ustiga sakrab chiqdi. Shu topda, «Rodopis» spektaklini qo‘ygani va unda Mohichehra o‘ynagani uchun Shohruhni ko‘rarga ko‘zi, otarga o‘qi yo‘q edi. Buni hamma tushunib

turardi.

O‘rtadagi vaziyatni yumshatish uchun gapga Isfandiyor aralashdi.

— Qo‘ysanglar-chi... Nega buncha janjal. O‘zingni bos, Shohruh.

— Sen jim tur. Hozir shu qilich bilan qorningni yoraman.

Shohruh shoh kiyimidagi Isfandiyorning belidagi qilichni shartta qinidan chiqardi: — Yo‘qol, ko‘zimdan.

— O‘zingni bos. Shohga qo‘l ko‘tarishga qanday hadding sig‘di...

— Hozir hazilning paytimas... Hayot sen uchun hazildan iborat bo‘lishi mumkin. Lekin men o‘z taqdirimga maynavozchilik bilan qarolmayman.

— Yaxshi yor yoddan chiqmas deng. Zabarjadni ko‘rib, hayajonlaringiz yangidan jo‘sh urib ketdimi... – dedi boyadan beri vaziyatni kuzatib turgan vazir qiyofasidagi Botir Boltaev. – Buni uchun sahnada janjal ko‘tarish shart emasdi...

— Sen o‘chir ovozingni... senga tegishli gap yo‘q bu yerda.

— Ha, u shu yerda janjal ko‘tarmasa bo‘lmaydi. Axir hammani oldida o‘zini oqlashi, o‘zini oppoq qilib ko‘rsatishi kerak-ku. Go‘yo hamma qora, u oppoq. Go‘yo u spektaklni qo‘ymoqchi emasdi, hamma majburladi. U Zabarjadga mana shuni tushuntirmoqchi – dedi Klara Iskandarovna. – Lekin shuni bilingki, agar siz istamaganingizda spektakl qo‘yilmasdi.

— O‘chiring ovozingizni... Menga dallolning keragi yo‘q.

— Bor gap shu. Agar haqiqatni berkitib, janjal to‘polon, lo‘lilik bilan yengib chiqaman desangiz, marhamat, janjal ko‘taravering: Qo‘tir tana qo‘ra bulg‘ar.

— Men emas, siz va sizga o‘xshaganlar Badiiy kengashda spektaklni sahnadan olib tashlashgan. Zabarjad yo‘qligida uni sahnaga qaytargan ham siz va sizga o‘xshaganlar.

— Nimani nazarda tutayapsiz. Shohruh Sultonov – dedi sahnaga kirib kelgan Sarvar Samandarovich. -Nima gap o‘zi, bu nima to‘polon?

— Men, umuman hech narsani muhokama qilmoqchi emasman.

Sizlarga aytadigan gapim ham yo‘q. Men faqat Zabarjad bilan gaplashib olmoqchiman.

— Meni, siz bilan gaplashadigan gapim yo‘q.

— Men hozir bu yerdan indamay chiqib ketishim mumkin.

Lekin sizga aytadigan bir og‘iz so‘zim bor, o‘ng qulog‘ingiz bilan

ham, chap qulog‘ingiz bilan ham eshitib oling: Men sizni yaxshi ko‘raman.

— Yolg‘on. Siz o‘zingizni yaxshi ko‘rasiz. Spektaklni ham o‘zingiz uchun qo‘ydingiz. Agar u men uchun bo‘lganda, meni rostdan yaxshi ko‘rganingizda, hech qachon Mohichehrani chaqirmasdingiz.

— Qo‘yinglar, bitta rol uchun talashmanglar, shaxsiy munosabatlarni aralashmanglar – dedi Sarvar Samandarovich. – Zabarjad, qani yuring, xonamga kiraylik.

— Zabarjad, agar hozir, men bilan ketmaydigan bo‘lsang, sendan mutlaqo yuz o‘giran. Sen bilan boshqa hech qachon ko‘rishmayman.

— Menga shart qo‘yishga haqqingiz yo‘q. — Zabarjad ters o‘girilib, Sarvar Samandarovichning ortidan keta boshladi.

Klara Iskandarovna piq etib, kulib qo‘ydi:

— Lo‘lining chirmandasi yorilsa, gardishi maymunga o‘yinchoq bo‘larkan – dedi u istehzo bilan Zabarjadning ortidan.

Shohruh, alam va nafrat bilan qo‘lidagi qilichni yasama taxtga urib, taxtni qoq ikkiga bo‘lib yubordi. Isfandiyorning boshidagi tojni olib, yerga uloqtirdi. So‘ngra, nayzani g‘azab bilan unga sanchdi.

* * *

Spektakl avvalgidek gavjum bo‘lmasada, harqalay ancha odam to‘plandi. Birovlar unga avvalgi dovrug‘i tufayli kelgan bo‘lsa, birovlar yangi ko‘rinishi qanday ekan deb, ba‘zilar esa, qanday bo‘lishidan qat’iy nazar kelgandi.

Dimog‘i chog‘ Mohichehra spektakldan so‘ng Shohruhni uyiga taklif qildi. Shohruh gapni cho‘zib o‘tirmadi. Unga ergashib yo‘lga tushdi.

— Qanday yaxshi bo‘ldi. Bir kunda butun O‘zbekiston ahliga tanildim. Nihoyat talantim yuzaga chiqdi, — Mohichehra tinmay gapirib borardi: — Odamlarning qarsagini aytmysizmi? Yigitlarning qanchasi telefon nomerlarini berishdi. Umrin bino bo‘lib buncha gul olmagandim.

— Sen haqiqatdan ham chiroylisan Mohichehra. Bu talanting bilan juda katta rejisserlar bilan ishlashga loyiqsan – Shohruh Mohichehraga xuddi bugun tanishayotganday hayratlanib qarardi.

— Nahotki shu gaplarimga ishonadi deb o‘ylasangiz?

— Ishonasiz. Siz o‘zingizni go‘zalligingizni ham bilasiz.

— Yo‘q-yo‘q. Siz bu gaplarni Zabarjadga ayting. Uni ko‘rib telba bo‘lib yurganlaringiz esimda. Mana shu spektaklni ham, aslida Zabarjad uchun qo‘ydingiz.

— Qo‘ying, u bilan ish bo‘yicha gaplashardim. Oramizda hech qanday jiddiy gap bo‘lmagan.

— Agar Zabarjadni yuzi kuyib qolmaganda, u bugun ham shu spektaklda o‘ynardi.

— Yo‘q. Bosh rolda u o‘ynagani uchun, spektakl Badiiy Kengashdan o‘tmadi. Spektakl mana endi o‘zining bosh qahramonini topdi.

— Agar meni ham yuzim o‘shanday chandiq bo‘lib qolsa, mendan voz kechib ketmaysizmi?

— Yo‘q.

— Agar, sizni menga qaytishingiz uchun, o‘sha ishni men qilgandim desam-chi?

— Bo‘lishi mumkin emas.

— Bo‘lishi mumkin. O‘sha ishni men qilganman. Bo‘lmasa bugun siz mening yonimda bo‘lmasdingiz. Lekin, yonimdan ketmasligingiz uchun, o‘zinning yuzimni ham o‘shanday kuydirishga tayyorman.

— Qo‘ying, kerakmas. — Shohruh hayratdan dong qotib qolgandi. — Balki hazillashayotgandirsiz.

— Yo‘q, bu hazil emas. — Mohichehra to‘xtab Shohruhni ko‘zlariga tik boqdi: — Men sizni yaxshi ko‘raman.

— Qasam iching.

Mohichehra sumkachasidan kichkina shisha idishni oldi:

— Hohlasangiz, nafaqat yuzimga surtishim, ichishim ham mumkin.

— Qani iching-chi?

Mohichehra, qo‘lida shisha bilan biroz ikkilanib turdi. U nima qilishni bilmasdi. Shishani Shohruhni yuziga otishni ham, yoki uni ichishni ham bilmasdi.

Mohichehra qo‘lida kislota shishasini stol o‘rtasiga qo‘ydi.

— Xo‘p, mayli. Lekin mening ham bir shartim bor.

Men sizni yaxshi ko‘rishimni bilasiz. Lekin, qizbolaning yaxshi ko‘rishi hech qanaqa ahamiyatga ega emasligini, u hatto yaxshi ko‘rishini ham ochiq aytolmasligini ham bilasiz. Lekin, men bugun sizga bu gapni ochiq aytmoqchiman: Men sizni yaxshi ko‘raman. Bu bugun, yoki kecha

paydo bo'lgan gap emas. Bu siz bilan birinchi bor uchrashganimizdan beri bor gap. Va o'ylaymanki u mening so'nggi nafasimgacha davom etadi.

Mohichehra shishani qo'lga olib gapni davom etdi. Uning vajohati, sevgi izhor qilayotgan kishidan ko'ra alamzada odamning asabiy, ko'ngil faryodlarini eslatardi:

— Aytingchi, siz kimni sevasiz?

Shohruh Mohichehraning titrayotgan qo'lidagi shishaga tikilib turardi. Hozir u Zabarjadning nomini atashi bilan, bu kislota yuziga sepilishini sezib, yuragida vahima o'rmalardi. Nihoyat, jim turishga toqati yetmay gap boshladi:

— Mohichehra, balki teatrdagi aktyor sevishganlar qiyofasini yarata olishi mumkindir, lekin qalbida sevgini o'zini yarata olmaydi. Inson o'z qalbiga mana shu odamni sevgin deb buyruq bera olmaydi. Inson hali biron-tirik jon-zotni yarata olmagan kabi muhabbatni ham o'z qo'li bilan yarata olmagan. Kishiga haqiqiy muhabbatni ham Xudo beradi. U kishi yuragiga olov bo'lib keladi va olov bo'lib bir umr yurakda yashaydi. Men Zabarjadni mana shunday muhabbat bilan sevaman va bir umr unga fido bo'lib yashayman. Seni hech qachon sevmaganman va hozir senga yolg'on ham gapira olmayman.

Mohichehra qo'lidagi shishani baland ko'tardi.

— Essiz, xor bo'lgan umrim, xor bo'lgan yoshligim, xor bo'lgan tuyg'ularim, iztiroblarim, orzularim. Men, bir kunmas bir kun baribir menga qaytasiz, deb o'ylagandim. Afsuski, siz makkor, toshbag'ir va qaysar bo'lib chiqdingiz. Endi siz bilan bizning oramizdagi munosabatlarga so'nggi nuqta qo'yiladigan payt keldi. Siz bu o'yinda g'olib chiqdingiz. Lekin men ham mag'lub bo'lganim yo'q. Men bu hodisaga shunchaki befarq qarolmayman. Yashasin qasoskor va bevafo hayot! Yashasin, ichganing sari zahri to'ydirmaydigan muhabbat! Men, ushbu zaharni sizlarning orangizdagi buyuk muhabbat uchun ichaman!

Shohruh, Mohichehra kislota uning ustiga sepib yuborsa kerak, deb jon hovuchlab turgandi, biroq o'z og'ziga olib borayotganini ko'rib, esankirab qoldi va bir zumda uning qo'lga otildi. Kislota Mohichehraning bo'yniga, kiyimlariga, Shohruhning qo'lga sachradi. Kislota tekkan yerlar bir zumda jizg'anak qilib kuydira boshladi. Shohruh, dod solib uning bo'yinlarini, iyagini artishga shoshildi.

Shohruh Mohichexraning hamma kiyimlarini yechib tashladi. U qip-yalang'och bo'lib qoldi. Shohruh uning oppoq siynalariga qararkan, nima qilishini bilmay, tek turib qoldi. Mohichehra, kulib, uning istiqboliga peshvoz chiqa boshladi va qo'llarini, uning bo'yniga qo'yib, tamanno bilan jilmaydi.

Shohruh, sekin ortga o'girilarkan:

— Meni kechir— dedi va xonadan chiqib keta boshladi. U o'zini qo'lga olish, ehtiroslarini jilovlash uchun, lablarini shu qadar qattiq tishlaganidan, og'zining bir chetidan qon sizib chiqa boshladi.

* * *

Zabarjad qishloqqa ketish uchun, hamma kiyim-kechaklarini yig'ishtira boshladi. Ijara haqini to'ladi. Teatr jamoasi bilan xayrlashishga borgandi, lekin ketishi haqida ham hech kimga hech narsa deya olmadi. Teatr bir daryo misoli o'z o'rnida sokinlik bilan to'lib toshib oqib yotardi. Zabarjad undagi bir baliqcha kabi yuzadan qaraganda bor-yo'qligi ham bilinmasdi. Mana shu narsa, uni «Men teatrdan ketayapman» deyishga yo'l qo'ymadi. Ketsa, nima o'zgarardi. Unga kim «ketma» deyardi. «Ketma» degani bilan, unga kim ketmasligi mumkinligini tushuntirib beraoladi. Tushuntirgani bilan, tushunishga arzirli narsa topilmikan? Zabarjad Shohruhni o'yladi. Teatrdan Shohruh bo'lmaganida ham qolishi mumkin edi. U Shohruhga qasdma-qasd ketishga shaylandi. Axir Shohruh emasmi, uni ko'kka ko'targan, uning muhabbatini qozongan, uning yuragiga iztirob va shijoat solgan va oxir-oqibatda, muhabbat cho'qqisidan tashlab yuborgan. Mana, bu teatrdan abgor va mag'lub ketar ekan, ko'z tikkan, ishongan va sevgan bir odamning oldiga borib, yana o'zining mag'lubiyati haqida gapirolmasdi.

Isfandiyor esa bu holatdan mustasno edi. U Shohruh bilan tanishishga, demakki teatrga kelishiga sabab bo'lgan. Isfandiyor bilan xayrlashmay ketaolmasdi.

Isfandiyor oqshomga yaqin keldi.

— Nima bo'ldi?

— Uyga qaytmoqchiman. Mabodo bitta-yarimta mard chiqib qoladigan bo'lsa erga tegib, oila qurmoqchiman.

— Teatr nima bo‘ladi? Axir shu sohada besh yil o‘qiding, diplom nima bo‘ladi? Diplomni ham qo‘ya turaylik, axir aktrisa bo‘lish bir umrlilik orzuving edi-ku, orzularing nima bo‘ladi. Nahot xayotingni butunlay o‘zgartirmoqchi bo‘lsang?!

— Men qattiq adashgan ekanman. Men san‘at sohasiga go‘zallikni, mehr-muhabbatni, fidoiylikni, insondagi barcha buyukliklarni targ‘ib qilish uchun kirib kelgandim. Lekin afsuski, men san‘atkorlar orasida faqat razolatga, xiyonatga duch keldim. Men avvalo insonlardagi buyukliklarni o‘z boshimdan kechirib, uni keyinchalik sahnaga olib chiqmoqchi edim.

Men sahnada yolg‘ondan o‘ynolmayman. O‘zim baxtni ko‘rmay, yolg‘ondan baxtiyor qiyofasida chiqolmayman. O‘zim sevimay sevishtan yor qiyofasida chiqolmayman. Xiyonatkor, qasamxo‘r, yolg‘onchi odam bo‘laturib, halollik, rostgo‘ylik, mardlik haqida gapirolmayman. Men teatrdan razolatning hamma turini ko‘rdim. Sizlarning oldingizda qolsam, ertaga Xudoning oldida javob berishga qo‘rqaman. Bu botqoqda cho‘kishga ortiqcha toqatim yo‘q.

— Ketsang ketaver. Bilib qo‘y, teatr ham changalzor qonuniga bo‘ysunadi. Unda faqat kuchlilar g‘olib chiqadi. Ayyor bo‘lasanmi, ablah bo‘lasanmi, mard bo‘lasanmi, har qanday qiyofaga kirishingdan qat‘iy nazar, yashab ketolsang, kuchlisan va bir kuni marraga yetasan. Senga o‘xshagan ojizlar, yig‘loqilar, hardamhayollar, nima qilishini aniq bilmaydiganlar, o‘z maqsadi yo‘lida ayovsiz kurashishni bilmaydiganlar o‘z-o‘zidan bu chig‘iriqdan chiqib ketadilar. Teatrdan ketishing bu seni mardliging emas, zaifligingdandir.

— Bu javob, sizning o‘z yuragingizdan chiqqan javob emas.

Sizda yurakning o‘zi yo‘q. Sizning yuragingiz, mana shu jamoaga allaqachon kushanda bo‘lib, bo‘lgan. Siz endi jamoaning umumiy yuragi bilan yashayapsiz. Sizning mardlik haqidagi tushunchangiz ham boshqa. Insoniylik tushunchasini ham, bu boshqalarga o‘rgatiladigan tushuncha deb qabul qilgansiz. Siz, hatto muhabbatni ham kitoblardagi narsa deb qabul qilgansiz va o‘zingiz hayotda hech kimni sevishtan intilmagansiz, sizni sevganlarni ham tushunmagansiz. Shuning uchun mening savollarimga ham sizda hech qanday javob yo‘q. Javobingiz, faqat inkor etish, kamsitishdan iborat.

— Har kimning go‘ri boshqa-boshqa. Men nimaiki qilgan bo‘lsam

o‘zim javob beraman. Boshqalar ham shunday.

— Siz ham, boshqalar ham bir kun javob berishni unutib qo‘ygansizlar. Tashqarida ko‘rgan odam sizni mashhur odam deydi. Havas qiladi, lekin o‘z hayotingizda qilayotgan ishlarni bir kunmas bir kun, bilib qolsa, eng yaramas odam ham bu qadar tuban bo‘lmasligini ko‘rib yoqa ushlaydi.

— Sen bunday xayollar bilan, bizning oramizda yasholmaysan.

To‘g‘ri o‘ylabsan, bitta-yarimtasi seni o‘ldirib qo‘ymasidan bu yerdan ketganing ma‘qul. Er top, oila qur, bola-chaqa o‘stir. Senga eng yaxshi yo‘l shu.

Xayr, men ham ketdim. Yaxshi qol.

— Xayr.

Isfandiyor ters burildi-da, o‘g‘irilmay xonadan shahd bilan chiqib ketdi.

* * *

Bir kun, yoz kunlarining birida, kechki salqin tushgan payt Sarvar Samandarovich, xotini, o‘g‘lini olib, Bo‘zsvuning ovloq bir go‘shasiga cho‘milishga bordi. U paytlar o‘g‘li endigina ikki-uch yoshlar chamasi, Sarvar Samandarovich ham hali yosh edi. Xotini va o‘g‘li sohil bo‘yida dasturxon tuzashga qoldi. Sarvar Samandarovich esa o‘zini suvga otdi. Yaxshi suzishni bilmasa-da, Bo‘zsvuning keng, buralib oqadigan joyiga borib qoldi. Suv o‘rtasiga yetganida, ortga qaytishni ham, oldinga ketishni ham bilmay, esankiradi, so‘ngra, «cho‘kib ketsam-a» degan fikr xayolidan o‘tib, ortga qaytmoqchi bo‘ldi. Lekin, negadir, ortga qaytishni istagan sari, suv oqimi uni, o‘rtaga tortardi. Sarvar kuchi boricha intilib, ortga oshiqdi va bir necha soniyalardan so‘ng, barcha hatti-harakatlari zoe ketayotganidan dahshatga tushdi. Buralib oqayotgan suv uni pastga tortardi. Bexosdan uni tomog‘iga alam va o‘kinchlarga to‘la xayqiriq keldi: «Voy-dod! Qutqaringlar! Yordam beringlar, cho‘kayapman!» Sarvar qirg‘oqda hech kim yo‘qligini bilardi. U cho‘milayotgan joy, Bo‘zsvuning ovloq joylaridan biri edi. Cho‘milguvchilar ham, kun botib, atrof qorong‘ulashayotganligi sabab, ketib qolishgan, qirg‘oqda xotini va o‘g‘lidan boshqa hech kim yo‘q edi. Xotini esa, qirg‘oqda bamaylixotir unga qarab turar, hazillashayaptimi deganday, dasturxonga andarmon edi.

Sarvar, jon holatda yana baqirdi: «Cho‘kayapman, voy-dod, qutqaringlar».

Shundan so‘ng, u qo‘llari akashakday qotib, qimirlamasdan, suv ichiga kirib ketdi. Oyoqlari ham, qo‘llari ham xuddi muzlab qolganday qimir etmas, faqat miyasigina charx urib ishlab turar, miyasida turli fikrlar g‘ujg‘on o‘ynardi:

«Nega dod solib baqirmaydi. Nega odamlarni chaqirmaydi?»

Nega, nega? Nega uvvos solib yig‘lamaydi. Nega joni uzulguday yugurmaydi. Men o‘layotganimni sezib, hatto, afti ham burishgani yo‘q. To‘g‘rida, men o‘lsam, u nima ham yo‘qotardi. Hech narsa. Tayyor uyim-joyim unga qoladi. Yiqqan boyliklarim umrini oxirigacha yeb yotsa ham yetadi. Men unga kerakmasman. Men kimga kerakman. O‘g‘lim ham o‘z kunini ko‘rib ketadi. Faqat onamgina dog‘i-firog‘imda adoyi tamom bo‘lishi mumkin. Yo‘q, yo‘q onajon, mening dog‘imni hech qachon ko‘rmang. Men hali yashayman, onajon. Men hali tirikman onajon». Sarvar yana bor kuchini to‘plab, suv yuziga qalqib chiqdi: «Voy-dod, onajon».

Sarvar jon-jahdi bilan tipirchilar, bu harakatlari qirg‘oqqa chiqish uchun emas, bor yo‘g‘i, suv yuziga qalqib chiqish uchungina edi.

O‘shanda uni qaerdandir paydo bo‘lib qolgan militsionerlar guruhi qutqarib qolgandi. Oradan bir hafta o‘tib, u sog‘ayib ketdi-yu, yuragida xotinigaga bo‘lgan shubha va nafrat bir umrga qoldi. Endi u, xotini uni yaxshi ko‘rishiga ishonmasdi. Ishontirishni istagan kezlari ham, bo‘lib o‘tgan haqiqat oldida ojiz edi.

* * *

Bir kun Zabarjad Shohruhga telefon qilib, erta-inding shahardan butunlay ketishini aytdi. Uning bu so‘zini eshitib, Shohruh xapqirib ketdi.

— Zabarjad, hozir qaerdasiz?

— Uyda. Ijaradagi uyimdaman. Yo‘qligimga bu yer ham huvillab qopti.

— Biron joyda uchrashsak nima deysiz?

— Ketar jafosigami?

— Ha.

— Balki keragi yo‘qdir.

— Kerak, kerak.

— Shuncha uchrashdik, shuncha gaplashdik. Yetar endi.

— Zabarjad, sizni yaxshi ko‘rishimni bilasiz-ku, nega meni yomon ko‘rasiz.

— Chunki, sizda haqiqiy muhabbat borligiga ishonmay qo‘ydim. Siz men izlagan odam emassiz. Sizga mehr berdim-u, ko‘ngil berolmadim. Garchi oson bo‘lmasa-da, irodamni ishga solib, mehr berishni ham to‘xtatmoqchiman.

— Zabarjad, bizni ko‘ngil bog‘lab turmaganmidi?

— Bir hamdard do‘st sifatida sizga bog‘lanib qolgandim. Siz meni yupatardingiz, yashashga ham, sahnada ham kuch berardingiz, eng asosiysi kelajakdagi yorug‘lik haqida uqtirardingiz. Garchi ko‘ngilda, dog‘ qolsa ham, bu iplarni uzishga majburman. Majburman!!!

— Zabarjad, nega sizda bu tushkunlik birdan paydo bo‘lib qoldi. Nega yolg‘iz o‘zingiz ikkalamizning munosabatlarimizga xulosa chiqarayapsiz?

— Sof muhabbatga hech qaysi erkak qodir emas ekan. Men o‘zim izlagan insonni topolmaganimdan, buning hech iloji yo‘qligidan o‘zimni qo‘yarga joy topolmayapman. Mana teatr ham tugadi, jar yoqasiga ham bir borib, zo‘rg‘a omon qoldim. Ota-onam ham, shaharda qachongacha yolg‘iz, daydib yurasan deb qo‘yishmaypti.

— Agar hozir sizga sevgi izhor qilsam ishonasizmi? Bu, sizni qolishingizga dastak bo‘laoladimi?

— Men, kafolat beramanki, siz hech kimni haqiqiy sevmagansiz. Sevgi izhorini ham osongina uddalashingiz aniq. Uchragan qiz oldida buni bajara olishingizga aminman. Jumladan, mening oldimda ham.

— Qo‘ysangizchi, shunaqa gaplarni. Agar sizni aldayotgan bo‘lsam, avvalambor o‘zimni aldayotgan bo‘laman-ku? Shu haqda hech o‘yladingizmi?

— Shifoxona, menga juda katta maktab bo‘ldi. Siz, odamlarga teatr qo‘yib bergan bo‘lsangiz, men shifoxonada odamlarni tomosha qildim. Men tomosha qilgan sahna, meni chilparchin qildi. Siz meni o‘z safangizdan juda tez chiqarib yubordingiz. Albatta, sizning ijodingizga hissa qo‘shmaydigan odam siz bilan yonma-yon yurolmaydigan odam, sizga mutlaqo kerak emas. Buni tushunsa bo‘ladi. Lekin men hali o‘lganim yo‘q. Hali, so‘nib ham tugaganim yo‘q. Endi, muhabbat masalasiga kelsak,

muhabbat bu siz uchun, — ijod. Men uchun esa hayot-mamot. Siz kimnidir sevasiz, ilhomlanib ijod qilasiz, hayotingizdagi iztiroblar maydonida turib kurash olib borasiz. Men esa unday qilolmayman. Siz meni emas, mening teatrdagi qiyofamni yaxshi ko‘radingiz. Endi esa bu qiyofa yo‘q. Shundan so‘ng meni sevmaligingiz aniq bo‘lib qoldi. Men endi sizga ishonmayman. Siz yana kimnidir topasiz. Ijod davom etaveradi. O‘z tuyg‘ularingizni o‘ynaysiz, rivojlantirasiz, malakali sevgibozga aylanasiz. Plastinka to‘xtamaydi: Tanishuv, telefon qo‘ng‘iroqlari, avrashlar, xushomadlar, ko‘kka ko‘tarib maqtashlar, sevib qolganday ko‘rsatishlar, yolg‘on qiynoqlar, iztiroblar...

— Zabarjad, sizda menga nisbatan buncha nafrat qaerdan paydo bo‘ldi? To‘g‘ri, ko‘p gaplaringizga qo‘shilaman. Lekin, siz voqealar rivojini tezlatib yuborayapsiz. Siz balki, sizga uylanaman deyishimni kutayotgandirsiz va bu gapni aytmaganim uchun, mendan nafratlanayotgandirsiz. Ishoning, mening sizga bo‘lgan ishqiy munosabatim samimiy va hech qanday o‘yin asosiga qurilmagan. Shuni yaxshi bilingki, men sizni sevishim, sizga uylanishim uchun yetarli asos bo‘lolmaydi. Siz ham meni sevishingizni istayman. Siz ham meni jondildan yaxshi ko‘rib qolganingizdan keyingina, men bu taklifni aytmog‘chi edim. Ayting-chi, siz ham menga biror marotaba o‘z munosabatingizni ochiq-oydin bildirdingizmi? Siz meni sevishingizni biror marta ko‘rib, ko‘nglim to‘q bo‘ldimi? Axir, men sizni, meni seving deb majburlay olmaymanku? Meni sevmagan odamga, sizga uylanaman deb aytolmayman-ku. Sizning oldingizdagi, bittayu, bitta aybim, sizga uylanaman deb aytolmaganim, fursat kelishini kutganim xolos. Xohlasangiz, yana bir bor takrorlayman: Sizni yaxshi ko‘raman.

— Bu o‘sha, plastinkaga yozilgan gaplar. Balki javob berishimni ham keragi yo‘qdir. Ammo, xayrlashishda, yana aytsam aytaqolay. To‘g‘risi, boshda tanishganimizda Sizdan umidim katta edi. Menga hayrihoh va sevimli inson topilganidan osmonda yurardim. Sizni, men ko‘pchilik yomonlarning orasidan ajratib olgandim. Xayotimdan joy bergandim. Keyin bilsam, siz ham o‘sha yomonlarning biri ekansiz. Endi, taassuflarimning nihoyasi yo‘q. Yaxshi insonni topish qiyin ekan. Garchand siz bunga da‘vogarlik qilsangizda, yaxshi insonlik darajasiga nazarimda hech qachon erisholmaysiz.

— Zabarjad, bo‘ldi bas. Men haqimda shunchalik xayolga borgan ekansiz, demak, oramizdagi munosabatlar so‘nggiga yetibdi. Nima ham derdim. Xayr. Shuni yaxshi bilamanki, meni bu qadar tahqirlashingiz uchun, sizda hech qanday asos yo‘q. Modomiki, bu so‘nggi suhbatimiz ekan, men ham sizga ochiq aytib qo‘yaqolay. Siz, tengi yo‘q go‘zalsiz. Sizni yaxshi ko‘raman. Sizning yuragingizni, otashin qalbingizni, fikru-o‘ylaringizni yaxshi ko‘raman. Agar siz istaganingizda, siz mening tuyg‘ularimga peshvoz chiqqaningizda, siz menga qalbingizni ochganingizda, siz hech ikkilanmay, meni o‘z xayotingizga olib kirganingizda, sizning bir iltifotingizga ming iltifot bilan javob berardim. Men butun jonu-jahonim bilan Sizning izmingizga tushib ketardim. Holbuki, endi hammasi tugadi. Sizdan nafratlanaman. Xayr!

Shohruh telefon trubkasini nafrat bilan joyiga qo‘ydi. Asabiy holatda xona keza boshladi.

* * *

Sarvar Samandarovich Zabarjad bilan tanishganida dastlab bir talantli aktrisasiga qaraganday qaradi. Keyinchalik, uning go‘zalligini, latofatini, uning aqlu-farosatini shu bilan birga u Sarvar Samandarovning yordamiga muhtoj ekanligini ko‘rgach, uni o‘ziga o‘ynash qilib olishni istadi. Zabarjad, ma’shuqa bo‘lmasligiga ko‘zi yetgach, unga uylanish taraddudiga tushdi.

Sarvar Samandarovich Zabarjadni yaxshi ko‘rib qoldimi, yo‘qmi o‘zi ham bilolmas, ko‘rsa quvonib ketar, yo‘q bo‘lsa qayg‘u botqog‘iga cho‘kardi. Faqat shunisi aniq edi-ki, qars ikki qo‘ldan chiqadi deganlaridek, Sarvar Samandarovich Zabarjadning hamma istaklarini ruhan bajarishga tayyor, Zabarjadning unga bo‘lgan munosabatini esa bilib bo‘lmasdi.

* * *

Zabarjad teatrdan ketaroldi Sarvar Samandarovichning qabuliga kirdi.

— Keling Zabarjadxon! Sizni yana teatrdan ko‘rganimdan bexad xursandman.

— Rahmat! Lekin men siz bilan ham, teatr bilan ham xayrlashish uchun keldim.

— Nega?!

— Mana men o‘ynaydigan rolni ham olib qo‘yishdi. Menga qasd ham qilishdi. Badiiy Kengashdan ham o‘tolmadim.

— Qo‘ying, hammasi yaxshi bo‘lib ketadi. Bu rol bo‘lmasa boshqasi. Hali yoshsiz, kaltak yeb-eb katta bo‘lib ketasiz... Men endi sizga yordam beraman.

— Qanaqa yordam.

— Siz teatrning past-balandini bilmaysiz. Muomalani bilmaysiz, murosa-yu madora qilishga o‘rganmagansiz. Qolaversa, Toshkentda uy-joyingiz ham yo‘q. Yeb-ichishingiz, yaxshi kiyinishingiz kerak.

— Evaziga nima so‘raysiz...

— Men bilan bo‘ling. Men hamma narsangizni qilib beraman.

— Ikkinchi xotin bo‘lishim kerakmi... O‘ynash bo‘lishim kerakmi yoki yashirin oshiq-ma‘shuqmi...

— Bunisini o‘ylab ko‘ramiz... Biz o‘zimizni taqdir hukmiga tashlaymiz. Qani, muhabbat to‘foni bizni qay manzillarga boshlar ekan.

— Buni aytish sizga oson. Siz nima yo‘qotasiz. Hech narsa.

Sizning oilangiz bor. Farzandlaringiz bor. Men badnom bo‘lsam, keyin meni kim oladi. Hatto shon-shuhrat cho‘qqisida turganimda ham, menga toza ko‘ngil bilan uylanadigan mard topiladimi? Yo‘q. Men bolaligimda qanchalik beg‘ubor orzular bilan san‘at yo‘liga qadam tashlagan edim. Afsus, orzularim sarob bo‘lib chiqdi.

Men buni endi tushunib yetdim va bu sohadan ketishga qaror qildim.

— O‘zingiz bilasiz. Siz ketganingiz bilan teatr hech narsani yo‘qotmaydi. O‘rningizga boshqasi keladi.

— Xo‘p, xayr! Navbat kutib turganlarga, shu o‘rinni in‘om qilganim bo‘lsin.

Sarvar Samandarovich Zabardadning qat‘iyligidan yuragi o‘rtanib ketdi. So‘ngra, «Men izlagan qiz mana shu» — degan qarorga keldi va uni uyigacha kuzatib qo‘yishga ahd qildi.

* * *

Sarvar Samandarovich ko'cha boshiga yetganida mashinani to'xtatdi. Xayrlashish uchun, mashinaning oldingi o'rindig'ida o'tirgan Zabarjadni o'pmoqchi bo'ldi. Zabarjad o'zini obqochdi.

— Nega o'pishimni istamayapsiz, Zabarjad.

— Xohlamayman.

— Nega?

— Xo'p, hozir o'pasiz, keyin nima bo'ladi?

— Keyinini gapirib nima qilasiz?

— Nega endi kelajakni o'ylamasligim kerak?

— Kelajakka yetish uchun, bugundan harakat qilish kerak.

— Sizni yaxshi ko'rishimni bilasizmi...

— Bilmayman.

— Menga sizning qalbingiz yoqadi. Biz ikkimiz, bir odamning ikki ko'ziga o'xshaymiz. Men xayotimda juda ko'p odamlarni ko'rganman. Lekin ayollar ichida qalbi yuragimga bu qadar yaqin birorta ayolni uchratmaganman. Sizni uchratganimdan so'ng bir pulga qimmat xayot kechirganimni tushunib yetdim. Ortimga qarasam go'yo hech narsa yo'qday. Bitta-yu bitta farzandim ham meni tashlab qaynonasinikiga ketdi. Xotininga ming yolvordim, yana bitta tug'ib ber deb yalindim. Yillar davomida poyi-patagi bo'ldim. Bitta kalishga shuncha yalinganimda, menga allaqachon tug'ib berardi. Ammo, yillar davomida men butun jonujahonimni ayamagan xotinim menga begonalik qildi. Loaqal zarracha mehri bo'lganda, meni zarracha yaxshi ko'rganda, holimga achinganidan ham tug'ib berardi. Ammo u, bag'ritoshlik qildi. Boshqa tug'ishni istamadi. Hayotim esa sovurilib borayapti. Agar istasangiz sizga uylanaman. Yana farzand ko'rishni istayman. Men sizni sevaman. Tanimdagi har bir xujayra faqat sizning ishqingizda olovday gurkirab turibdi. Menga baxtli xayot ato eting. Meni boshi berk ko'chadan olib chiqing. Men, so'nggi nafasimgacha sizni baxtli qilish uchun yashayman.

— Sarvar aka, men hozir bu haqda bir narsa deymayman.

Lekin, rostini aytsam, menga teatr ham, spektakllar ham kerak emas. Uyda o'tirishni, farzandlarim bo'lishini istayman. Dunyoda ayollik baxtidan, onalik baxtidan ulug'roq baxt bormi? Farzand odamning shoh asari bo'ladi. Chunki uni Xudo yaratadi. Teatrda men asar yaratganimda, obraz yaratganimda ham nimani yaratardim. Lekin, sizning taklifingizga

keladigan bo‘lsak, men bu haqda o‘ylab ko‘rishim kerak. O‘ylashimning sababi, men sizga ishonmayman. Siz meni yaxshi ko‘rishingizni bilaman. Lekin bu narsa bizning baxtimizga kafolat bo‘lolmaydi.

- Sizni ishonirish uchun nima qilay? Bir ko‘zimni o‘yib beraymi?
- Ishonch ko‘zda emas, yurakda bo‘ladi.
- Yuragimni sug‘urib beraymi?
- Qo‘lingizdan kelmaydi.
- Agar qo‘limdan kelmasa, shu qo‘llarimni sindiraman.
- Qo‘ying, kichkina darddan, katta fojea yasamang.
- Ishonmasangiz buni isbotlayman.
- Mayli, yaxshi boring. Bu haqda yana gaplashamiz. Axir bugun hayotimizning so‘nggi kuni emas-ku.

* * *

Sarvar Samandarovich o‘sha kun tuni bilan uxlolmadi. O‘z-o‘ziga gapirib chiqdi: «Zabarjad, to seni ko‘rganimcha, menda bunday xayollar yo‘q edi. Seni ilk bor ko‘rganimdayoq, yuragim tok urganday o‘rtanib ketgandi. Va oxir-oqibatda seni butunlay sevib qolaman deya hech o‘ylamagandim. Sen, umrimning bahorisan. Sen xayotimning eng go‘zal faslisan. Men seni ishqingda, yuragimga xanjar sanchilib, yuragim tipirchilashdan ham, qimirlashdan ham maxkum, chorasiz, yarador bemor holatidaman. Nima qilay, sensiz na nafas olishga qurbim yetadi, na sen tomonga qo‘l cho‘zishga madorim bor. Sen shunday bir yuksaklikdasanki, sen tomonga qarab, seni izlab topay desam, ko‘zlarimning nuri yetmaydi. Senga qarab so‘ray desam, tomog‘imdan so‘z o‘rniga jonim chiqib ketadiganday, talvasadaman. Zabarjad, seni bir marta qarashingga shunchalar zorman-ki, yuz yil zulmatda yotib, quyoshning chiqishini yuz yil kutib, uning chiqib kelishini ham bu qadar sog‘inch va ilhaqlikda, jonsarak kutmasam kerak. Ayt, nima qilay? Seni ko‘zlaringga to‘yib-to‘yib termulishim uchun ruxsat berishing uchun, nima qilay. Seni so‘zlaringni, sening mehringni qozonishim uchun nima qilay? Mening quyoshim chiqib, botar chog‘i tomon tobora shiddat bilan ketib bormoqda. U hademay ufqiga botadi. So‘ngra olamni zulmat qoplaydi. Keyin yana quyosh chiqadi. Lekin u quyosh mensiz chiqadi. Hayot o‘z iznida davom etaveradi.

U yorug‘ olamda esa men bo‘lmayman. Mening senga bo‘lgan muhabbatim esa tillarda doston bo‘lib abadul-abad yashaydi. Bunday muhabbatni hali tarix ko‘rmagan.»

* * *

Sarvar Samandarovich Zabarjad o‘z tug‘ilgan kunini nishonlamoqchi ekanligini teatr jamoasiga berilgan taklifnomadan bildi. Taklifnoma Sarvar Samandarovichga ham alohida berilgan bo‘lsada, nega Zabarjad unga o‘zi aytmaganligiga hayron qoldi. Xodimlardan Zabarjad qaerdaligini so‘ragan edi, hech kim aniq javob berolmadi. Birozdan so‘ng xonasiga uning o‘zi telefon qilib qoldi.

— Taklifnomani oldingizmi?

— Ha. Nega bu haqda shu paytgacha indamagandingiz?

— To‘g‘risi, men tug‘ilgan kunimni nishonlamoqchi emasdim.

Umuman olganda, hali ham shu fikrdaman. Men tug‘ilgan kunimda, teatr bilan xayrlashuv kechasini o‘tqazmoqchiman. So‘ngra, Toshkentdan butunlay ketaman.

— Yo‘q. Men bunga yo‘l qo‘ymayman. Sizni endi hech kimga, hech qachon xo‘rlatmayman. Sizni ko‘z qorachig‘imday asrayman. Teatrning eng to‘ri ham sizniki bo‘ladi.

— Endi kech. Qarorim qat‘iy. Men ketaman. Siz bu so‘zlarni menga juda kech aytaysiz.

— Men axir nima deyishim mumkin edi. Siz meni yaxshi ko‘rasizmi, yo‘qmi haligacha bilmayman. Hozir, bir og‘iz ayting, sizni yaxshi ko‘raman deng, hoziroq oldingizga yetib boraman.

— Endi kech. Foydasi yo‘q, Sarvar Samandarovich.

— Menga so‘nggi imkonni bering. Mayli, bu so‘nggi uchrashuvimiz bo‘laqolsin. Lekin xo‘p deng.

— Xo‘p, mayli. Sizga so‘nggi imkonni beraman.

— Unda, tug‘ilgan kuningizni, men aytgan joyda, eng zo‘r restoranda qilamiz.

— Buni karmonim ko‘tarmaydi.

— Bu mening hisobimdan bo‘ladi.

— Sarvar Samandarovich... Siz meni sevishingizni bilaman.

Lekin sizning oilangiz bor. Men uchun ulardan voz kecholmaysiz-ku.

— Bu haqda keyin gaplashamiz. Bizga muhabbatning o‘zi yo‘l ko‘rsatadi. Agar bizning sevgimiz haqiqiy va mustahkam bo‘lsa, eng to‘g‘ri yo‘l o‘z-o‘zidan topiladi.

— Sarvar aka, men o‘z qismatimni, kelajagimni taqdir izmiga tashlab qo‘yolmayman.

— Siz taklifnomadagi manzilni o‘zgartiring. «Silk Poad Hotel» deb yozdiring. Va iltimos sizdan, bir og‘iz ayting. «Sizni sevaman» deng. Mana shu so‘z, menga barchasi uchun kifoya qiladi.

— Aytolmayman.

— Iltimos, sizdan, bir og‘iz ayting.

— Xo‘p, yaxshi aytdim.

— Yo‘q, «Sizni sevaman» deb ayting.

— Sizni sevaman Sarvar aka!

— Men ham sizni sevaman.

— Xo‘p, xayr. Qo‘ng‘iroqlashamiz.

— Albatta.

* * *

Zabarjadning tug‘ilgan kuniga butun teatr jamoasi, yaqin dugonalari, hamkasb do‘stlari hammasi yig‘ilgan edi. Hashamatli restoran stol-stullari did bilan bezatilgan, restoran o‘rtasida, Zabarjadning bo‘yi baravar keladigan savatli guldasta – Sarvar Samandarovichning sovg‘asi tantanaga alohida ko‘rk berib turardi. Tabriklar, qutlovlardan so‘ng, hamma o‘yingga tushib ketdi. Sarvar Samandarovich o‘yinga tushmasada, Zabarjaddan ko‘zini uzmas, kelgan mexmonlarni ham, nazardan qochirmas, ulardan qaysi birlari Zabarjadga oshiqligini, bir-bir xayolidan o‘tqazib o‘tirardi. Umuman olganda, mana shu tantanada bo‘layotgan voqealarning o‘zi bitta spektaklga jamlasa sig‘maydigan voqealar edi. Kimdir kimga muhabbat izhor qilar, kimdir-kimnidir g‘iybat qilar, kimdir-kimdandir o‘chini olish uchun payt poylardi. Nihoyat, tantanaga kelgan mashhur xonanda, valsga oid qo‘shiq kuylay boshladi. Sarvar Samandarovich o‘rnidan qo‘zg‘alib, Zabarjad sari yura boshladi. Biroq, u hali ikki qadam ham tashlamay, Isfandiyor irg‘ib turdi-da, Zabarjadni belidan ushlab, o‘yinga sudrab ketdi.

Sarvar Samandarovich, ortga qaytishga noqulay bo‘lib, go‘yo sigaret chekib kelishga turgan kishiday, restoran tashqarisiga chiqib ketdi. Uning qo‘lida tilla zanjir, tilla zanjirga osig‘liq, yangi ikki xonali uyning kaliti bor edi. Sarvar Samandarovich, bu sovg‘alarni Zabarjadning bo‘yniga osib qo‘ymoqchi edi. Biroq, hali mavridi kelmagan ekan, na iloj.

Sarvar Samandarovich Isfandiordan jahli chiqib, ancha vaqt ko‘chada tentirab yurdi. Tashqari sovuq edi. Izg‘irin shamol issiq joydan terlab chiqqan Sarvar Samandarovichning etini junjiktirar, shamol aralash, yomg‘ir-qor, ko‘p fursat o‘tmay a‘zoyi-badanini qaqshatib yubordi.

* * *

Yana avvalgidek go‘zal va maftunkor bo‘lib ketgan Zabarjad yal-yal yongancha, har bir stoldagi o‘tirganlar bilan qadah urishtiraverib, tabriklarni qabul qilaverib va ularning har biri bilan bir ho‘plam – bir ho‘plamdan ichaverib oxiri mast bo‘lib qoldi.

O‘z stoliga kelib o‘tirarkan shirakayf holatda yana qadah ko‘tarishlarini so‘radi.

— Kelinglar, mana shu qadahni qisqa, ammo betakror hayot uchun ko‘taramiz. Bir yil avval hammasi, xuddi mana shu restoranda boshlangan edi. Spektakl bir yil davom etdi. Endi men bu sahnani tark etaman. Anavi meni (u Shohruh o‘tirgan stolga ishora qildi) teatrga olib keldi. Mana bu ham, (u Mohichehrani ko‘rsatdi) hasaddan yuzimga kislota surtdi. Mana bu esa (u Gulbadanni ko‘rsatdi) o‘ynashlarini qizg‘anib, meni spektakldan olib tashladi. Mana bu esa (u Sarvar Samandarovichni ko‘rsatdi) meni teatrdan xaydadi. Mana bu esa (u Isfandiorni ko‘rsatdi) otasiday yurak xastaligiga yo‘liqmaslik uchun, mendan yuz o‘girdi. Lekin, men hammani kechiraman. Chunki hayot o‘zi shunday. Kelinglar, qisqa, ammo betakror mana shu hayot uchun ko‘taramiz. Yashasin biz sevgan, ammo bizni sevmagan hayot! Siz meni mag‘lub bo‘lishimni istar edingiz. Ammo men hamisha g‘olib bo‘ldim. Bugun esa sizning oyoqlaringiz ostiga xor bo‘lib yiqilishimni ko‘rasiz.

Alvido!

Zabarjad qo‘lidagi qadahni dast ko‘tardi. Bundan bir havfni va dahshatni sezgan Shohruh yashin tezligida, stollarni yiqitib unga tashlandi

va uning qo'lidagi zaharli margumush solingan qadahni chetga surib yubordi. Qadah yerga tushib, chil-chil sindi. Hamma, sarosima va vahshat ichida baqirib yubordi.

Shohruh Zabardadni ko'chaga sudradi. Ba'zilar ketishga shaylandi. Bu voqeadan bexabarlar esa bamaylixotir yeb-ichishar, tantana sehridan mast bo'lib, dunyoni unutishgandi.

Shohruh esa, bir so'z aytmas, tashqarida yomg'ir-qorga qaramay, hozirgina o'lim changalidan saqlab qolingan Zabardadni yuz ko'zlaridan tinmay o'par, uni bag'riga bosganicha, o'kirib yig'lardi.

Sarvar Samandarovich restoranga kirarkan, hamma gurros-gurros o'yinga tushayotganini ko'rdi. Lekin o'ynayotganlar orasida Zabardad yo'q edi. Bundan xafsalasi pir bo'lgan Sarvar Samandarovich, o'z o'rniga borib o'tirmoqchi edi, Mohichehra uni o'yinga tortib qoldi. Sarvar Samandarovichning o'ynagisi yo'q edi. Ayniqsa, Mohichehra bilan o'ynashni istamas, u bilan o'ynasa, xuddi o'tgan kunlar, u bilan bo'lib o'tgan voqealar yana takrorlanadiganday o'zini olib qocha boshladi.

— Yangi yor topilganda, eskisidan tonmoq kerak deng.

— O'tgan ishga salovat. U kunlarni unutib yubor.

— Biz bilan yana bir o'ynashsangiz, asakangiz ketmaydi, Sarvar Samandarovich. O'ynashingizni bir ko'rib qo'yishsin. Qani turing, men ham o'ynashimni bir ko'rsatay.

— Bo'ldi bas. Seni o'ynashing kimga kerak.

— Yuragingizni ko'p siqmang. Men hali ko'ksimdan itaradigan darajada keraksiz bo'lib qolganim yo'q. Ishonmasangiz, yuring buyoqqa.

— Bo'ldi bas. Hozir mavridi emas.

— Hozir ayni mavridi. Bilasizmi, siz ko'zingizni tikib o'tirgan Zabardad hozir qaerda. Yuring ko'rsatay.

Sarvar Samandarovich dik etib turdi-da, Mohichehraga ergashdi. Uning yuragi birdan bezovta bo'lib ura boshladi. Mohichehra esa uning qo'lidan ushlab, shiddat bilan, restoran tashqarisiga yurib ketdi. Sarvar Samandarovich hali o'zini o'nglab olmagan ham ediki, restoran tashqarisida, burchakda, qorong'ulik qa'rida bir-birining pinjiga suqulib olgan ikki qorani ko'rdi. Ularning biri Shohruh, biri Zabardad edi. Shohruh Zabardadni qattiq quchoqlab olgan, uni yutaqib o'par, Zabardad ham uning bag'riga singgib ketgandi.

Mohichehra Sarvar Samandarovichni ularni oldigacha olib borish uchun, qo'llaridan zo'r berib tortar, ammo Sarvar Samandarovich bir qadam ham tashl olmay, joyida qotib qolgandi. So'ngra, Mohichehra, — Mana ko'ring ularni – deya baqirdi. Uning baqirigini eshitib, Zabarjad ham, Shohruh ham yalt etib qarashdi.

— Mana ko'ring, siz sevgan, siz joningizni bermoqchi bo'lgan odamning qiyofasini. Zabarjad kel, yaqinroq kel. Sen ham bu odamning ko'ziga tik qara. Tik qaraganda, rostini gapir. Bu odamning yuragida hech qachon yonmagan muhabbat, endi bir marta yongan edi. Mana shu muhabbatni sen xor qilding.

Sarvar Samandarovich sirt burilib, oyoq ostiga qaramay qadam tashlagan edi, qorong'ulikda chuqurariqni ko'rmay, yuztuban yiqildi. Hamma unga qarab engashdi.

Sarvar Samandarovich boshiga tekkan qattiq zarbadan hushini yo'qotdi. Og'zi-burniga to'lib qolgan ariqdagi suv, Bo'zsuvdagi cho'kib ketgan holatini yodiga soldi. U o'shanda ham mana shunday, suvga cho'kkan va hushini yo'qotgan edi. U paytda, qirg'oq bo'yida, dod solib, hech kimni yordamga chaqirmagan, erini cho'kib ketishi mumkinligiga ishonmagan xotini, o'g'li bilan turardi. Hozir esa, qirg'oqda Zabarjad va Shohruh turishibdi. Hozir Zabarjad ham dod solmaydi, baqirmaydi. Sarvar Samandarovichning o'lib ketishi mumkinligiga ishonmaydi. Mayli, ishonmasa ishonmas. Haqiqatan ham, hali o'lmayman. Xudo hohlasa o'lmayman. Men ham yashashim kerak. Men o'lsam, mening dog'imda kuyib ado bo'ladigan onam uchun ham hali yashashim kerak. Men uchun, hali jonini berishga tayyor mehdaryo bir qiz borligi uchun ham hali yashashim kerak. Nega bir umr mehrga bunchalik zor o'tayapman. Ey, Xudo meni ham sevadigan bir insonni ro'baro' qilsayding! Men unga butun jonu-jahonimni bermasmidim. O'shanda nega meni qutqarib qolding. Bir umr o'zimning qalbimdagi yonayotgan daryoda azoblanganlarim yetmasmidi? O'zimning qalbimdagi daryoga necha bor cho'kkanlarim yetmasmidi. Men senga nima yomonlik qildim, Zabarjad. Sen uchun hamma yaxshiliklarni qilmoqchi edim-ku. Ishon, seni sof va beg'ubor muhabbat bilan endi-endi seva boshlagan edim. Agar qo'llarimdan tutganingda, sen bilan sen istagan muhabbat diyoriga bosh olib ketardim!

Ey, hayot! Bir umr suyganimga yarasha, sen ham meni bir bor suyganingda edi, bir bora shavqat qilganingda edi, ey meni bir umr o‘ziga begona bilgan, meni doimo o‘z mehridan dorig‘ tutgan, hayot! Lekin, bilib qo‘y, men sendan bir umr umidvor, yashayveraman, bir umr sendan imdod kutaman, baxt kutaman, muhabbat kutaman, ey aziz hayot!

Sarvar Samandarovich, kimlardir uning qo‘ltig‘idan olib, mashinaga mindirayotganini g‘ira-shira ilg‘adi. Tomog‘iga nimadir qattiq tiqilib, nafas olishga qo‘ymasdi. Oradan ancha vaqt o‘tib, mashinaning qattiq-qattiq bosilgan signalidan, biroz hushiga kelib, ko‘zini ochdi. Ko‘zi oldida, o‘zining bahaybat temir darvozasi namoyon bo‘ldi. So‘ngra, zulflarni sharaqlatib, xotini darvoza tabaqalarini ocha boshladi.